

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

Том II

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО

ЖЕНА ЧЛАНОВА

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА,
СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

P R E S I D E N C Y

LIFE AND WORK OF
**FEMALE
FELLOWS**

OF THE SERBIAN LEARNED SOCIETY,
SERBIAN ROYAL ACADEMY
AND THE SERBIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS

VOLUME II

Editor-in-chief
Academician Zoran Knežević

Editor
Academician Nada Milošević-Đorđević

Belgrade 2022

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ПРЕДСЕДНИШТВО

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО
ЖЕНА
ЧЛАНОВА

СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА,
СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТОМ II

Главни уредник
академик Зоран Кнежевић

Уредник
академик Нага Милошевић-Ђорђевић

Београд 2022

ЖИВОТ И СТВАРАЛАШТВО ЖЕНА ЧЛАНОВА
СРПСКОГ УЧЕНОГ ДРУШТВА, СРПСКЕ КРАЉЕВСКЕ АКАДЕМИЈЕ
И СРПСКЕ АКАДЕМИЈЕ НАУКА И УМЕТНОСТИ

Том II

Српска академија наука и уметности
Кнеза Михаила 35, Београд

За издавача
академик Владимир С. Костић

Главни уредник
академик Зоран Кнежевић

Уредник
академик Нада Милошевић-Ђорђевић

Дизајн корица, прелом и графичко уређење
Никола Стевановић

Лектура и коректура
Ана Барбатесковић

Превод на енглески језик
Татјана Ружин Ивановић

Стручни сарадници
Бранка Поповић
Драгана Крстић-Лукић
Кристина Игњатовић-Јововић
Лидија Лутовац
Марина Нинић
Милена Ивановић
Мирослав Јовановић
Светлана Симоновић-Мандић
Снежана Крстић-Букарица

ISBN 978-86-7025-879-2 (целина)
ISBN 978-86-7025-917-1 (том 2)

Тираж 800 примерака

Штампа
Планета принт, Београд

Штампање ове публикације потпомогнуто је средствима СКП „Привредник” из Београда.

© Српска академија наука и уметности 2022

АКАДЕМИЈСКИ САВЕТ

ПРЕДСЕДНИК САВЕТА
академик Владимир С. Костић

ЧЛАНОВИ

академик Десанка Ковачевић-Којић
академик Јованка Калић
академик Мирјана Живојиновић
академик Јасмина Грковић-Мејџор
академик Милица Стевановић
академик Душица Лечић Тошевски
академик Милена Стевановић
академик Радмила Петановић
академик Злата Бојовић
дописни члан Тања Ђирковић Величковић
дописни члан Татјана Симић
дописни члан Мира Радојевић
дописни члан Јелена Јовановић

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР ЕДИЦИЈЕ

ПРЕДСЕДНИК УРЕЂИВАЧКОГ ОДБОРА
академик Душица Лечић Тошевски

ЧЛАНОВИ

академик Злата Бојовић
академик Радмила Петановић
дописни члан Мира Радојевић

САДРЖАЈ

- | 9 | УВОДНА РЕЧ
Академик Зоран Кнежевић
- | 11 | FOREWORD
Academician Zoran Knežević
- | 13 | УМЕСТО ПРЕДГОВОРА
Академик Душица Лечић Тошевски
- | 17 | IN LIEU OF A PREFACE
Academician Dušica Lečić Toševski
- | 21 | МИЛКА ИВИЋ (1923–2011)
Предраг Пипер
- | 62 | MILKA IVIĆ (1923–2011)
Predrag Piper
- | 67 | ИРЕНА ГРИЦКАТ-РАДУЛОВИЋ (1922–2009)
Даринка Гортан-Премк, Рајна Драгићевић,
Александар Милановић
- | 119 | IRENA GRICKAT-RADULOVIĆ (1922–2009)
Darinka Gortan-Premk, Rajna Dragičević,
Aleksandar Milanović
- | 121 | МИЛЕВА МИЦА ТОДОРОВИЋ (1897–1981)
Сарита Вујковић
- | 156 | MILEVA MICA TODOROVIĆ (1897–1981)
Sarita Vujković
- | 159 | ПАУЛА ПУТАНОВ (1925–2014)
Ерне Киш, Горан Бошковић
- | 216 | PAULA PUTANOV (1925–2014)
Erne Kiš, Goran Bošković
- | 219 | МИЛЕВА ПРВАНОВИЋ (1929–2016)
Неда Бокан
- | 246 | MILEVA PRVANOVIĆ (1929–2016)
Neda Bokan
- | 249 | ОЛГА ХАЦИЋ (1946–2019)
Владимир Ракочевић, Слободан Марковић
- | 286 | OLGA HADŽIĆ (1946–2019)
Vladimir Rakočević, Slobodan Marković
- | 289 | ВЕСЕЛИНКА ШУШИЋ (1934–2018)
Душица Лечић Тошевски
- | 311 | VESELINKA ŠUŠIĆ (1934–2018)
Dušica Lečić Toševski
- | 313 | ГОРДАНА БАБИЋ (1932–1993)
Миодраг Марковић
- | 358 | GORDANA BABIĆ (1932–1993)
Miodrag Marković
- | 361 | ДЕСАНКА КОВАЧЕВИЋ-КОЈИЋ (1925)
Момчило Спремић
- | 392 | DESANKA KOVAČEVIĆ-KOJIĆ (1925)
Momčilo Spremić
- | 395 | ЈОВАНКА КАЛИЋ (1933)
Ђорђе Бубало
- | 433 | JOVANKA KALIĆ (1933)
Đorđe Bubalo
- | 437 | СТОЈАНКА АЛЕКСИЋ (1934)
Славица Сарајлија
- | 476 | STOJANKA ALEKSIĆ (1934)
Slavica Sarajlija

УВОДНА РЕЧ

Српска академија наука и уметности започела је 2021. године издавање едиције посвећене животу, научном раду и уметничком стваралаштву жена чланова Академије и њених историјских претходница. Захваљујући посвећености, истрајности и визионарском духу уреднице едиције, академике Наде Милошевић-Ђорђевић, *spiritus movens*-а читавог подухвата, прикупљене су и прегледане биографије свих до тада изабраних жена које су се научно оствариле у окриљу Српског ученог друштва, Српске краљевске академије и Српске академије наука и уметности, њих четрдесет и седам. Објављена је прва књига, у луксузном издању, са једанаест биографија и преко две стотине илустративних прилога, репродукција, факсимила, личних и породичних фотографија. Нажалост, академик Нада Милошевић-Ђорђевић није доживела да књигу – одштампану и повезану – са задовољством и поносом прелиста. Стога њој, као израз признања и искрене захвалности, посвећујемо ово издање.

Други том, пред вама, садржи такође једанаест биографија, хронолошки поређаних према години избора у чланство Академије, и то: Милке Ивић, Ирене Грицкат-Радуловић, Милеве Мице Тодоровић, Пауле Путанов, Милеве Првановић, Олге Хацић, Веселинке Шушић, Гордане Бабић, Десанке Ковачевић-Којић, Јованке Калић и Стојанке Алексић. Биографије ових изузетних жена написали су еминентни аутори – академици, професори универзитета и научни сарадници. У стилском погледу, чврста и каткад строга биографска форма прожета је личним и мемоарским приступом, а једна (ауто)биографија је дата у форми интервјуа. Богато графичко решење прати у свему претходни том и представља спој традиционалног и модерног израза.

Без намере да ову уводну реч обојимо политичком коректношћу по питању родне (не)равноправности, ипак можемо да констатујемо да је ова едиција драгоцене и неопходна да би се сачувала од заборава и широј читалачкој публици представила научна, истраживачка, уметничка, лична и друштвено-историјска судбина ових изузетних жена, које су лучу свога знања и мудрости високо уздигле упркос бројним предрасудама – тада и сада! Подсетимо се речи Ирене Грицкат-Радуловић, која је у својој „интроспективној аутобиографији” формулисала животни кредо као упозорење једног Енглеза:

„најопасније од свега јесте прескакати провалију у два скока. Не знам да ли сам тако нешто покушала, чини ми се да јесам. Неко ће казати – није требало. А ја бих, супротно општеприхваћеним животним прописима, волела да правим и по више скокова преко провалије, па макар сви они испадали недоскоци.”

Управо ти и такви „недоскоци”, несагорива љубав према науци и уметности, страст за новим сазнањима у лингвистици, математици, физиологији, медицини, историји и уметности, изнедрили су дела о којима треба и мора да се прича.

Академик Зоран Кнежевић

FOREWORD

In 2021, the Serbian Academy of Sciences and Arts launched an edition dedicated to the life, scholarly work and artistic creation of the female fellows of the Academy and its historical antecedents. Owing to the commitment, perseverance and visionary spirit of the edition's editor, Academician Nada Milošević-Đorđević, the *spiritus movens* of the entire endeavour, the biographies of all elected female fellows, forty-seven in number, who had pursued a scholarly career within the Serbian Learned Society, Serbian Royal Academy and Serbian Academy of Sciences and Arts, have been collected and reviewed. The first volume was released in deluxe edition, containing eleven biographies and over two hundred illustrative materials, reproductions, facsimiles, personal and family photographs. Unfortunately, Academician Nada Milošević-Đorđević did not live to see the book – printed and bound – and browse through it with pleasure and pride. Therefore, as a token of acknowledgement and genuine gratitude, we dedicate this volume to her.

The second volume, which is before you, also contains eleven biographies, in a chronological order according to the year of election to membership in the Academy, of the following members: Milka Ivić, Irena Grickat-Radulović, Mileva Mica Todorović, Paula Putanov, Mileva Prvanović, Olga Hadžić, Veselinka Šušić, Gordana Babić, Desanka Kovačević-Kojić, Jovanka Kalić and Stojanka Aleksić. The biographies of these remarkable women were written by eminent authors – academicians, university professors and research associates. The biographical format, which is, stylistically speaking, rigid and at times rigorous, is here interwoven with personal and memoiristic approach, while one (auto)biography is cast in the form of an interview. Lavish graphic design is in all respects on a par with the previous volume and represents a blend of traditional and modern expression.

Without intending to render this foreword politically correct regarding the issue of gender (in)equality, we can yet affirm that this edition is invaluable and indispensable for saving from oblivion and presenting to the broader readership the scholarly, research, artistic, personal and sociohistorical life path of these illustrious women, who carried the torch of their knowledge and wisdom high, in spite of the prejudices that abounded – then as much as now! Let us be reminded of the words of Irena Grickat-Radulović, who in her 'introspective autobiography' formulated her life credo as an Englishman's caveat:

“there is nothing more dangerous than to try to cross a chasm in two small jumps. I do not know if I have ever done something of the sort, it seems to me that I have. Some will say – you shouldn't have. And I would prefer, contrary to the generally accepted rules of life, to leap across the chasm in even more jumps, even if they all fall short of the mark.”

It is those very 'jumps across the chasm', undying love for science and art, as well as passion for acquiring new knowledge in linguistics, mathematics, physiology, medicine, history and art, that brought forth the works that should and must be discussed.

Academician Zoran Knežević

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

Указана ми је ретка част као председнику Уређивачког одбора друге књиге о женама академицима да напишем претходну реч уместо академика Наде Милошевић Ђорђевић, уредника све четири планиране књиге из ове едиције, на којима је радила дуго, посвећено, надахнуто и са великим жаром. Надам се да ће она, са места на које ћемо се сви преселити, бити задовољна својим делом које се остварује. Моја часна дужност није била значајна, али је радост читања припремљених текстова била велика.

У доба политичке коректности и заступања родне равноправности, после неколико последњих избора за чланове САНУ чули су се гласови о дискриминацији жена у патријархалној средини наше земље. Чини ми се да је важно сагледати каква је ситуација у свету. У првом свеобухватном глобалном истраживању обављеном 2016. године показано је да су у 69 националних академија наука само 12% чланова жене, и то 6% математичара и 5% инжењера.¹ Генијална Марија Склодовска Кири, добитница двеју Нобелових награда, није примљена у Француску академију. Маргерит Катрин Пере, француска физичарка која је открила елемент францијум, прва је жена примљена у Француску академију наука (*Académie des sciences*), што се догодило тек 1962. године, дуже од пола века од када Марији Кири, њеној менторки, није указана та част. Прва жена која је постала члан Француске академије (*Académie Française*) била је Маргерит Јурсенар, тек 1980. године (до сада их је у тој Академији било само девет).²

Сликарка Катарина Ивановић прва је жена која је постала почасни члан Српског ученог друштва 1876. године. Исидора Секулић, за коју се с разлогом каже да је најумнија Српкиња, изабрана је за дописног члана Српске краљевске академије 1939. године, а за редовног члана 1950. године и тако постала прва жена академик у Србији. Она није изабрана зато што је била жена, већ због значаја и величине њеног дела. „Не делим чланство по полу већ по научном доприносу”, рекла је академик Јованка Калић, а још пре ње академик Милева Првановић у једном интервјуу истакла је: „Не знам да ли је специфичност моје области, али математичари се међусобно уважавају и одмеравају постигнуте резултате независно од пола. Мени је увек важна идеја коју неки колега презентује у свом раду, па се још није догодило да размишљам да ли је то написала жена или мушкарац.”

У едицији о женама академицима приказане су биографије чланова Академије хронолошким редом, по датуму њиховог пријема у чланство. У првој књизи то су већином уметнице и две Шекспирове сестре – велике Исидора и Десанка. У другој књизи преовлађују научнице.

1 MacGregor K. University World Press, March 2016.

2 Sickel, Keith Van. “Female Immortals - 9 French Intellectuals: Liberté, Égalité, Fraternité.” My French Life, 2018. Available at: <https://www.myfrenchlife.org/2018/08/23/female-immortals-academie-francaise/>

У својој претходној речи кратко ћу навести имена и заслуге жена академика чији се портрети налазе пред читаоцима.

Милка Ивић припада кругу најоригиналнијих српских лингвиста у области науке о српском језику, славистике и опште лингвистике. Језик је за њу и њеног супруга, академика Павла Ивића, био смисао живота. Њих двоје, надахњујући једно друго, живели су скоро аскетски окружени библиотеком од око 15.000 књига. Академик Милка Ивић сматрала је да језик заузима централно место и у народном животу: „Појединац се тиме што уме говорити, дакле – својим језиком, не само доказује да је човек (а не животиња), него својим језиком истовремено обелодањује каквог је, као човек, кова – уме ли добро мислити, има ли танану душу пуну осећајности или нема...” Гете је рекао: „Да би човек ценио другог и сам мора бити неко.” О свом учитељу текст је написао непрежаљени академик Предраг Пипер, који нас је рано напустио и сâм био оно што је рекао о свом научном родитељу: „Зрачила је добротом и мудрошћу, а њен лик светлеће увек у онима који су имали част да с њом сарађују и које је даровала својим пријатељством.”

Ирена Грицкат Радуловић је утемељивач модерне српске дескриптивне лексикографије и знаменити историчар српског језика. Била је и песник, преводилац, есејиста, а у свом аутобиографском *Лебдивом ходу* показала је најређи књижевни дар.

Паула Путанов била је инжењер технологије, посвећена електрохемији и катализи и заступник неопходности примене стеченог знања. Била је друштвени радник, педагог, енергична особа меког срца. Имала сам част да упознам академика Паулу Путанов и осетим нежну душу коју је изразила као песникиња. Њена песничка порука била је да се сачува срце у свету снажних, сурових и грамзивих људи, указујући на последње ствари које се пред свима налазе.

Милева Мица Тодоровић, члан САНУ ван радног састава, прва је босанскохерцеговачка сликарка којој је у току живота приређена велика ретроспективна изложба. О „првој дами босанскохерцеговачког сликарства која је цео живот посветила свом позиву, одричући се свега осталог што је подразумевао уобичајени грађански живот, аутентичној сликарки ретке рукописне разноврсности” писао је избирљиви академик Недељко Гвозденовић када ју је предложио за члана САНУ.

Милева Првановић, математичарка, била је уважена у области којом се предано бавила, највећим делом у области диференцијалне геометрије. Цењена од колега и сарадника, била је пример истинског научника.

Олга Хаџић, жена изузетне биографије, математичарка, бавила се и бихејвиоралном економијом, истраживањима у области геонаука и организационе психологије. Била је и музичарка – у неким свечаним приликама наступала је на концертима изводећи Шопена и Рахмањинова.

Гордана Бабић, историчар уметности светског угледа, изборила се за посебно место у историји проучавања византијске и старе српске уметности. Наглашавају се њено раскошно знање, широка култура, трезвеност, одмереност и отмено држање.

Десанка Ковачевић Којић бави се историјом трговине и градова, урбанизацијом, српским рударством, привредним и културним односима српских земаља. Дала је велики допринос разумевању настанка и развоја средњовековних градова у Србији и Босни позног средњег века. Иако је као избеглица из Сарајева 1992. године била одвојена од својих архивских исписа, трајно изгубљених а сабираних

дуги низ година, показала је духовну снагу и отпорност настављајући плодно да ради и поред тешких трауматских искустава.

Стојанка Алексић, члан САНУ ван радног састава, лекар је, микробиолог, доктор наука Хамбуршког универзитета и једно од највећих имена у микробиолошкој науци. Посебно обележје ове изузетне жене чини њена непрекинута везаност за отаџбину – од слања стручне литературе, прихватања наших лекара на специјализацију, до јавног иступања против НАТО агресије, у току које је допремала храну, лекове и опрему за болнице и лабораторије у нашој земљи.

Јованка Калић посматрала је српску историју на ширем плану европске историје, посебно историју Срба после Немањића и Рашку област. Аутор текста о академику Јованки Калић надахнуто пише о свом учитељу, отменом и цењеном професору историје средњег века. Он наглашава њено племенито држање, научну храброст, високи стил писане и говорне речи и верност богатој заоставштини личних и колективних предака. Ова изузетна жена је и врстан преводилац са немачког и француског.

За крај овог осврта оставила сам академика Веселинку Шушић, ону коју сам волела и присно познавала од мојих најранијих асистентских дана у Институту за физиологију Медицинског факултета у којем је у сваком погледу доминирала. Нисам ни слутила да ћу бити у прилици да у њену славу исписујем ове редове. Цењени научник, учитељ и предавач, целу каријеру посветила је изучавању спавања и централног нервног система. Дуготрајне студије којима се бавила јединствене су у свету и чине основу за даље проучавање феномена спавања. Закључци њених истраживања увек су били засновани на доказима и сагледани критичким оком објективног посматрача. Била је прва жена лекар-академик и годинама је као једина жена украшавала Одељење медицинских наука САНУ.

Животописе жена академика, Евиних кћери, читала сам са осећањем високог поштовања према њиховом делу и надом да ће то дело бити надахнуће и путоказ онима који долазе.

Академик Душица Лечић Тошевски

IN LIEU OF A PREFACE

As the president of the Editorial Board of the second volume of the edition on female fellows of the Serbian Academy of Sciences and Arts, I have been accorded a rare honour of writing a preface on behalf of Academician Nada Milošević Đorđević, the editor of all four planned volumes of this edition, in which she invested prolonged, dedicated, inspired and notably enthusiastic work. I hope she will, from a place towards which we are all headed, be satisfied with her work that has now materialized. My honourable duty was not of great significance, but the pleasure I derived from reading this collection of papers was considerable.

In the era of political correctness and advocating for gender equality, over the last several rounds of elections of membership to the SASA, there have been some voices pointing to the discrimination of women in our country's patriarchal culture. It seems important to view this matter from a global perspective. The first comprehensive, global investigation conducted in 2016 demonstrated that in 69 national academies of sciences female fellows comprise only 12 percent, of whom notably 6 percent are mathematicians and 5 percent engineers.¹ Marie Skłodowska Curie, a woman of genius and recipient of two Nobel Prizes, was never elected to the French Academy. Marguerite Catherine Perey, the French physicist who discovered the element francium, was the first woman admitted to the French Academy of Sciences (Académie des sciences), which took place as late as in 1962, over half a century after that honour had failed to be conferred upon Marie Curie, her mentor. The first woman who was elected to the French Academy (Académie Française), not sooner than in 1980, was Marguerite Yourcenar (there being only nine female fellows of the said Academy to date).²

The painter Katarina Ivanović was the first woman to become an honorary fellow of the Serbian Learned Society in 1876. Isidora Sekulić, who is rightly considered to be Serbia's greatest woman intellectual, was elected a corresponding member of the Serbian Royal Academy in 1939, and a full member in 1950, thus becoming the first woman academician in Serbia. She was elected not because she was a woman, but owing to the importance and scope of her work. "I do not differentiate members according to gender, but according to their scientific contribution", Academician Jovanka Kalić once said, and even before her Academician Mileva Prvanović had pointed out in an interview: "I do not know if this is specific to my area of expertise, but mathematicians respect each other and assess the research findings irrespective of gender. I have always held that the idea presented in a paper is of utmost importance, and thus I have never found myself wondering if the paper was written by a man or woman."

---

1 MacGregor K. University World Press, March 2016.

2 Sickler, Keith Van. "Female Immortals – 9 French Intellectuals: Liberté, Égalité, Fraternité." *My French Life*, 2018. Available at: <https://www.myfrenchlifef.org/2018/08/23/female-immortals-academie-francaise/>

The edition on the life and work of female fellows of the Serbian Academy of Sciences and Arts presents the biographies of members of the Academy in a chronological order, according to the date of their election to membership. The first volume mainly includes artists, as well as two Shakespeare's sisters – the great Isidora (Sekulić) and Desanka (Maksimović). In the second volume, however, women scholars predominate.

In this preface I am going to mention briefly the names and deeds of the female fellows whose portraits are presented to the readership in this volume.

Milka Ivić represents one of the most distinguished Serbian linguists in the areas of Serbian language studies, Slavic studies and general linguistics. For her and her husband, Academician Pavle Ivić, language was the quintessence of life. The two of them, always inspiring one another, led an all but ascetic life, surrounded by a library comprising around 15,000 books. Academician Milka Ivić thought that language also plays a major role in the life of a people: "Through their capacity to speak, namely – in their mother tongue, an individual proves not only that he or she is a human (and not an animal), but they also reveal at the same time, through their language, what they are like as a person – whether they can reason well, whether they have a sensitive soul full of emotion or not [...]" Goethe once said: "To treat others with respect, one needs to be worthy of respect oneself." The paper on his mentor was written by the lamented Academician Predrag Piper, who left us prematurely and who himself epitomized what he said about his scholarly parent: "She beamed with kindness and wisdom, and her character will remain etched in the hearts and minds of all the people that had the honour to collaborate with her and on whom she bestowed her friendship."

Irena Grickat Radulović is the founder of modern Serbian descriptive lexicography and a renowned historian of the Serbian language. She was also a poet, translator, essayist, and in her autobiography entitled *Treading Air* she exhibited an exquisite literary talent.

Paula Putanov was an engineer of technology, committed to electrochemistry and catalysis and an advocate for the necessity of applying one's knowledge. She was a social activist, pedagogue, an energetic but soft-hearted person. I had the honour of meeting Academician Paula Putanov and getting to know her gentle soul that she had sought to express in her poems. Her poetic message was that one should seek to save one's heart in the world of powerful, brutal and greedy people, pointing out the ultimate questions of human existence.

Mileva Mica Todorović, an external member of the SASA, was the first painter from Bosnia and Herzegovina to have a big retrospective exhibition held during her lifetime. She was referred to as "the first lady of the painting of Bosnia and Herzegovina, who devoted her entire life to this calling, thereby renouncing everything else that constituted a common civic life, an authentic painter with an uncommon variety of works" by highly selective Academician Nedeljko Gvozdenović on the occasion of nominating her for membership to the SASA.

Mileva Prvanović, a mathematician, was highly esteemed in the area of her research interest that she diligently pursued, predominantly in the field of differential geometry. Respected by her colleagues and collaborators, she was an example of a true scientist.

Olga Hadžić, a woman with an extraordinary biography, mathematician, who also dealt with behavioural economics, did research in geosciences and organizational psychology. Apart from that, she was also a musician – she performed in concerts on certain special occasions, playing Chopin and Rachmaninoff.

Gordana Babić, an art historian of world renown, earned a special place in the history of Byzantine and old Serbian art studies. She is praised for her vast knowledge, broad culture, reasonableness, elegance and poise.

Desanka Kovačević Kojić deals with the history of trade and towns, urbanization, Serbian mining, and economic and cultural relations of Serbian lands. She has made a great contribution towards understanding of the emergence and development of medieval towns in Serbia and Bosnia in the late Middle Ages. Even though as a refugee from Sarajevo in 1992 she lost access to her archival documents, which proved to be permanently lost after having been collected over many years, she showed her spiritual power and resilience by resuming her prolific work in spite of her difficult, traumatic experiences.

Stojanka Aleksić, an external member of the SASA, is a doctor, microbiologist, holder of the doctoral degree from the University of Hamburg and one of the most prominent figures in microbiology. A special trait of this remarkable woman is her unabated attachment to her home country, displayed in many ways – from giving away specialized reference works, admitting our doctors for specialty training, to giving public talks against NATO aggression, during which she also had food, medical supplies and hospital and laboratory equipment provided for our country.

Jovanka Kalić viewed Serbian history from a broader perspective of European history, with a special focus on the history of Serbs after the Nemanjić dynasty and the region of Raška. The author of the paper on Academician Jovanka Kalić wrote with inspiration about his professor, a sophisticated and esteemed lecturer in medieval history. He emphasized her noble bearing, intellectual prowess, elevated style of her written and spoken word, and loyalty to the rich legacy of her personal and collective ancestors. This illustrious woman is also a distinguished translator from German and French.

For the end of this overview I left Academician Veselinka Šušić, whom I loved and befriended from my earliest days of working as a junior researcher at the Institute of Physiology of the Faculty of Medicine, where she was matchless in all respects. I could not even imagine that I would have an opportunity to write these lines in her glory. An esteemed scientist, professor and lecturer, she devoted her entire career to the study of sleep and the central nervous system. Longstanding research studies that she conducted were unique in the world and provided the basis for further research into the phenomenon of sleep. Her research findings were always based on solid evidence and viewed through the critical lens of an objective observer. She was the first female fellow of the Academy that was a medical doctor, and the only woman to grace the Department of Medical Sciences of the SASA for years to come.

As I was reading these biographies of women academicians, Eve's daughters, I developed a great appreciation for their work, hoping that it will inspire and point the way forward for those who are yet to come.

Academician Dušica Lečić Toševski

Людмила Кобzarebit-Копит

ДЕСАНКА КОВАЧЕВИЋ-КОЈИЋ

(1925)

МОМЧИЛО СПРЕМИЋ

„Србија и Медитеран”

Десанка Ковачевић-Којић

Десанка Ковачевић-Којић рођена је 3. октобра 1925. године у Сарајеву. Живи и ради у Београду. Основну и средњу школу завршила је у Сарајеву, а студије историје на Филозофском факултету у Београду, где је дипломирала 1950. године. Исте године изабрана је за асистента на Филозофском факултету у Сарајеву, где је прошла сва звања до редовног професора (1969) за предмет Историја народа Југославије у средњем вијеку. Повремено је предавала и Помоћне историјске науке. На Филозофском факултету у Београду 1956. године одбранила је докторску дисертацију „Трговина у средњовјековној Босни”. Школску 1957/1958. годину провела је на стручном усавшавању у Паризу код професора Фернана Бродела (Fernand Braudel) на *L'École Pratique des Hautes Études*.

Нова сазнања академик Десанка Ковачевић-Којић досегла је на основу продубљених истраживања у архивима Дубровника, Задра, Венеције, као и у библиотекама појединих италијанских градова (Венеција, Фиренца, Милано, Болоња). Да споменемо само нека од њених научних достигнућа.

Проучавајући раст трговине, изнела је на видело процесе привредног развоја српских земаља, открила услове за формирање тржишта на одређеним територијама. Посредством дубровачких трговаца успостављена је трговинска размена са италијанским градовима, нарочито Венецијом.

Пратећи у континуитету рударску производњу у Србији (од XIII века) и у Босни (од XIV века) све до пуног развоја у XV веку, установила је да је рударска производња у односу на раније процене била далеко већа и достигала око 30 тона племенитих метала. Потврдила је ранија сазнања о изузетној улози и значају извоза сребра из Босне, сребра и злата из Србије за привреду западне Европе од XIII, а нарочито у првој половини XV века.

Пронашла је и проучила у Хисторијском архиву у Дубровнику трговачке књиге браће Кабужић/Савога (1426–1433), најстарије и једино сачуване књиге вођене по систему двојног књиговодства на целом јужнословенском простору.

Нагласила је снажан успон српске привреде у првој половини XV века у доба Деспотовине. Указала је на значај посредничке улоге Дубровника за његов економски, друштвени и културни успон.

У узрочно-последичној вези пратила је раст трговине и рударства са процесом урбанизације у Босни и Србији. На компаративној основи истакла је сличности и разлике европских градова са градским насељима у Србији и Босни.

Од 1979. до 2004. године била је стални члан и сарадник Међународне комисије за историју градова (Commission Internationale pour l’Histoire des villes), да би до данас наставила своје учешће у раду комисије у својству почасног члана.

Од 1975. године је дописни, а од 1981. године редовни члан Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине. За редовног члана Српске академије наука и уметности изабрана је 1994. године (Одељење историјских наука САНУ). Један је од оснивача Академије наука и умјетности Републике Српске (1993) и њен је члан ван радног састава од 1996. године.

Добитница је награда за научни рад „Веселин Маслеша”, Двадесетседмојулске награде, као и награде „Владимир Ђоровић” за животно дело. Академија наука и умјетности Републике Српске приредила је и издала зборник посвећен Десанки Ковачевић-Којић, једном од оснивача АНУРС (2015).

БИОГРАФИЈА

Десанка Ковачевић-Којић рођена је од оца Душана, службеника, мајке Љубице, рођене Салатић, домаћице, у Сарајеву 3. октобра 1925. године. Отац је био благ и тих човек, док је мајка, живог и радозналост духа, имала велики утицај на њу. Трагичан и тежак печат читавом животу дала је прерана смрт млађе сестре Љиљане, лекарке, умрле на порођају.

Основно и средње образовање стекла је у Сарајеву. Нарочито средње образовање одвијало се под веома тешким и мучним условима Другог светског рата. У разреду (Ц), који је похађала, већ почетком рата биле су одведене Јеврејке, а до матуре је изгубило живот десет ученица Српкиња и једна муслиманка. Неке од њих биле су обешене у центру Сарајева, на Мариндвору, док су друге нетрагом нестале. Такође су страдали неки од њених другова и другарица са којима се дружила ван школе. У овако мучним временима ипак се нису прекинула њена појединачна стара пријатељства из других средина.

После рата отишла је на студије у Београд, где се уписала на Катедру за историју Филозофског факултета. Већ после прве године студија, 1947. године, нашла се у групи младих историчара који су на иницијативу академика Јорја Тадића, а у оквиру пројекта САНУ, започели обучавање за научноистраживачки рад у Дубровачком архиву. Убрзо се увелико заинтересовала и укључила у ову врсту научног рада. То је утицало на њено опредељење да се веже за студије историјских наука.

После дипломирања (1950) вратила се у Сарајево, где је радила као асистент на тек основаном Филозофском факултету, а затим је, након усавршавања, прошла сва факултетска звања – од асистента (1950) до редовног професора (1969). После четрдесет година рада (1950–1990) пензионисана је на Филозофском факултету у Сарајеву.

Као доцент и касније професор Историје народа Југославије у средњем веку, свој наставнички рад ослонила је на истраживања са тежиштем у области привреде, нарочито трговине и рударства, а са средњовековном Босном и Србијом у средишту пажње. Повремено је предавала и Помоћне историјске науке (латинску палеографију, дипломатику и хронологију). Веома је волела рад са студентима, помагала им је у изради дипломских радова и залагала се у научном формирању нових генерација. Учествовала је као члан комисија у одбрани докторских дисертација.

Од почетка рада на Филозофском факултету у Сарајеву имала је пуну подршку Анте Бабића, професора Историје средњег века. Међутим, у погледу научних истраживања наставља и даље сарадњу са професорима из Београда. На предлог академика Михаила Динића започело је њено интересовање за привредну историју. Докторску дисертацију из области привредне историје, „Трговина у средњовековној Босни”, припремала је такође под руководством академика Михаила Динића и одбранила је на Филозофском факултету у Београду 1956. године. Дисертација је објављена као посебно издање у Сарајеву 1961. године [12]¹.

У даљем научноистраживачком раду свесрдну подршку јој је пружио и академик Јорџо Тадић. Управо захваљујући препоруци академика Јорџа Тадића, отишла је на стручно усавршавање у Париз на *École Pratique des Hautes Études* – шеста секција, где јој је ментор био професор Фернан Бродел (Fernand Braudel). Ту је провела школску 1957/58. годину. Подстицаји које је током тог боравка у Паризу добила увелико су је усмеравали и значајно утицали на њен даљи рад. Као награду за успешну транскрипцију грађе из *Archivio di Stato* у Венецији добила је од *École Pratique des Hautes Études* у Паризу стипендију у трајању од месец дана за истраживања у италијанским архивима. Радила је у Венецији, у *Archivio di Stato*, у библиотеци *Marciana*, затим *Museo Correr*, у Милану, у *Biblioteca Ambrosiana*, и у Националној библиотеци у Фиренци. И у наредном периоду одлазила је на повремена истраживања у библиотеке и архиве Италије.

Захваљујући томе што је рано почела да објављује своје радове и што је тематски и методолошки употпуњавала свој опус, Десанка Ковачевић-Којић је поред напредовања у универзитетским звањима стицала и разне врсте признања, међу осталим и избор за члана Академије наука и умјетности Босне и Херцеговине. За дописног члана је била изабрана 1975, а за редовног 1979. године. У Академији Десанка Ковачевић-Којић је вршила разне дужности, међу осталим и дужност секретара Одељења историјских наука.

Из библиографије објављених радова Десанке Ковачевић-Којић може се видети да је била активна у више тематских области, међу којима су главне: историја трговине, двојно књиговодство, историја рударства,

1 Референце у угластим заградама означавају број одредница у библиографији на крају чланка.

историја градова. Већ је споменуто да је трговини средњовековне Босне била посвећена њена докторска дисертација. То је обимна и садржајна студија којом је превазиђено све што је о трговини Босне написано у старијој литератури. Критика је још шездесетих година истакла врлине ове студије у богатству документарне подлоге, систематској анализи промета и оцртавању динамике раста трговине, који досеже свој највећи успон у XV веку. Као узгредни резултати проучавања трговине настали су мањи радови о систему царина, о трговини воском и вуном. Колико је Десанка Ковачевић-Којић остала привржена тој теми, може се видети из реферата на италијанско-српском симпозијуму о Дубровнику одржаном у Барију 1988. године, где је дала укупан поглед на дубровачко трговање у залеђу у средњем веку. У штампаном облику реферат је изишао 1990. године [62].

Садржај трговачког промета упућује истраживаче средњовековног Балкана на рударство, из кога су потицали највреднији артикли: сребро, гламско сребро, злато, бакар и олово. Рударство је давало снагу која је покретала укупни развој привреде. Десанка Ковачевић-Којић је средњовековном рударству прилазила са више страна, кроз индивидуалне студије о рударским пределима и рудницима.

Посебан значај има рад „Dans la Serbie et la Bosnie Médiévale: Les Mines d'or et d'argent“, иначе објављеним у чувеном часопису *Annales Économies Sociétés, Civilisation* [10]. Овај рад пружио је слику о нашем рударству, и то на једном великом светском језику, кроз покушај процене обима производње и величине удела рударства у укупном привређивању. Настао убрзо после њеног стручног усавршавања у Паризу код професора Фернана Бродела, а карактерише га методолошки приступ везан за *броделовски начин* тумачења и посматрања историје. Десанка Ковачевић-Којић прати појаву рудника у Србији од средине XIII века, када доласком Саса и са њиховом терминологијом започиње развитак рударства. У XIV веку овај развитак постаје све убрзанији, да би у првој половини XV века било идентификовано тридесет рудника племенитих метала, богатство по коме је Србија била већ чувена. Најзначајнији рудници су Ново Брдо, рудник сребра и злата, и Сребреница – сребра, од 1411. године у саставу српске државе. У Босни је путања развоја била слична, само један век у закашњењу у односу на Србију. Процес настајања појединих рудника, снаге њиховог даљег развоја приказан је на приложеним графиконима, а њихов распоред и положај на картама.

Академик Десанка Ковачевић-Којић је затим истраживачко интересовање усмерила на процесе урбанизације, првенствено на облике градских насеља, формиране под утицајем све снажнијег рударства. Историји градског привређивања и начина живота посветила је пуну пажњу. Своја истраживања заокружила је обимном књигом о градским насељима средњовековне босанске државе (*Градска насеља средњовјековне босанске државе*, Сарајево, 1978, 421 стр. [41]). За разлику од утврђених градова босанских владара и феудалаца, у овој књизи се обрађује један други град, у ствари градско насеље које се начином привређивања разликује од села и у коме настаје једно ново друштво и нова цивилизација.

Због крајње оскудице изворне грађе није необично што се дуго о Босни писало као о земљи без градова и градског живота. Истраживања Десанке Ковачевић-Којић заснована једино на подацима Дубровачког ар-

Почетне стране Рударскої законика десјоша
 Стефана Лазаревића, Београд, Архив САНУ,
 Стара збирка 465

хива, сачуваних с обзиром на присуство и улогу Дубровчана у животу босанских градских насеља, утолико су драгоценија. Књига садржи четири дела, и то: „Појава и развој градских насеља”, „Привреда градских насеља”, „Друштвене и управне структуре”, „Градска средина”. После тога следи посебна целина – „Средњовековна Босна у историји европских градова”. Проучавајући појединачно све видове градског живота, у исто време ауторка је омогућила да се добије прва заокружена слика о развоју градских насеља на простору средњовековне босанске државе.

На основу истраживања историје градова, Десанка Ковачевић-Којић изабрана је 1979. године за сталног члана и сарадника Међународне комисије за историју градова (Commission Internationale pour l’Histoire des villes), једне од најзначајнијих комисија Међународне уније историчара. Своје учешће у Комисији од 2004. године наставила је у својству почасног члана.

На сопственим истраживањима засновани су и краћи прегледи. Поред рударских градова о којима је било речи, и то често у облику монографских захвата, обрадила је појединачне историје у свим видовима живота посебних насеља, као што су Смедерево (*Смедерево као привредни центар* [100]), Приштина (*Приштина у средњем вијеку* [39]), трг на месту данашњег Сарајева (*О средњовековном тргу на мјесту данашње Сарајева* [28]). Посебна пажња посвећена је улози дубровачких трговаца у балканској трговини, нарочито у дубровачким насеобинама у градским насељима Србије и Босне. Занатлије као важан елемент градског становништва обрадила је у радовима о Сребреници [68] и Новом Брду [20], а приказала је и друштвену структуру рударских насеља. У оквиру ових студија објавила је и рад о кнезовима у градским насељима (*О кнезовима и градским насељима средњовековне Босне* [32]).

Бављење трговином, рударством, градским насељима дало је подлогу за прегледе општег развоја привреде средњовековне Босне у обимном тексту „*Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države*” [56]. Поред привреде, успона и развоја градских насеља, подједнако је посветила пажњу и привреди села. Том приликом, поред дубровачких извора, узети су у обзир и подаци из објављених раних турских дефтера. Овај текст има обим мање књиге. Исто тако, обрадила је историју привреде средњовековне српске државе у доба Деспотовине у посебним поглављима *Историје српског народа II* – „Привредни успон” и „Србија, мајдан сребра и злата” [44, 45]. Поред тога, обрадила је привреду Косова као посебне регије објављене на српском и албанском језику (*Косово од средине XII до средине XV века* [35]).

Научни скупови су на дневни ред ставили проблематику балканских сточара – влаха, о којима Дубровачки архив садржи значајну грађу. Десанка Ковачевић-Којић је на основу те грађе осветлила раслојавање и локализацију знатног броја катуна, приказала улогу влаха у трговини, заклетве верности влашких старешина обласном господару (*Средњовековни катунци и дубровачки извори* [17]).

Историја политичких догађаја није била у средишту пажње Десанке Ковачевић-Којић, али је ипак дала драгоцене прилоге, као што су о дубровачко-босанским односима у време Кулинове повеље (*Кулинова повеља и босанско-херцеговачки односи* [60]), затим о односима Босне с Турцима [11], паду Босне [19], учешћу у Косовској бици [61]. Предмет њеног истра-

живања били су и поједине значајне личности, као што је протовестијар Жоре Бокшић [14].

Као историчар трговине Десанка Ковачевић-Којић рано се заинтересовала за документацију трговаца и разне облике књиговодства. Срећно откриће Трговачких књига браће Кабужић (Saboga) 1426–1433. године у Хисторијском архиву у Дубровнику навело ју је да ту материју темељито изучи како би могла приредити издање. Од тога времена се, више деценија, са мањим или дужим прекидима, њима бавила. Повлачила се пред многобројним и тешко читљивим скраћеницама и међусобно сложеним односима појединих њихових делова, али није одустајала од изазова које су пружале.

У почетним напорима да савлада потешкоће читања и друге проблеме много јој је помогао академик Јорјо Тадић. Поред тога, италијански научник Федерико Мелис (Federigo Melis) увелико је допринео да савлада технику двојног књиговодства. Он је, такође, поређењем Трговачких књига браће Кабужић са венецијанским књигама двојног књиговодства онога времена, одредио и високо оценио начин и ниво технике њиховог вођења. Поред општих информација о Трговачким књигама браће Кабужић, дала је и студију о двојном књиговодству у Дубровнику и Бенку Котруљевићу, једном од његових првих теоретичара (*Dvojno knjigovodstvo u Dubrovniku i Benko Kotruljević* [59]).

Десанка Ковачевић-Којић била је присиљена, несрећним околностима, да, заједно са супругом, нагло напусти Сарајево. Излазак из Сарајева, у конвоју који је организовао Унпрофор, није био нимало једноставан и безбедан. Остварен је тек у другом покушају (11. новембра 1992). Наиме, претходног дана, тешко је био рањен возач аутобуса којим је требало да се напусти Сарајево. Нарочито је био опасан пролазак поред аеродрома, са кога се често пуцало на конвој. У Београд су стигли са две торбе. Све што су имали је остало у Сарајеву и потпуно је разнесено.

По доласку у Београд, поред фамилије, од којих је један део већ током Другог светског рата избегао из Мостара, велику подршку у организацији свакодневног живота је имала од колега са студија, у првом реду академика Симе Ђирковића и његове супруге. Велику помоћ да се поново укључи у научни рад, поред академика Ђирковића, пружили су јој академици Момчило Спремић и Љубомир Максимовић. Исто тако, увелико је прихваћена и од колега из Историјског института, на челу са тадашњим директором Славенком Терзићем. Маја 1993. године, укључена је у рад на потпројекту Историјског института *Српске земље и народ у средњем веку*.

Преласком у Београд, одвојена је од својих архивских исписа, трајно изгубљених а сабираних дуги низ година, у првом реду у Дубровачком архиву. Ови исписи садржавали су драгоцену грађу за проучавање свих облика живота Србије и Босне у XIV и XV веку. Сачуван је једино ксерокс све три књиге браће Кабужић, које су биле благовремено склоњене из стана. Стицајем околности, у Београду, у заоставштини покојног академика Јорја Тадића у Народној библиотеци Србије, остао је сачуван један од три примерка транскрибованог приређеног текста Трговачких књига браће Кабужић, а остала два у Сарајеву су трајно изгубљена. У ствари, на предлог

професора Фернана Бродела требало је да Трговачке књиге браће Кабужић буду објављене у Паризу, у издању *École pratique des Hautes Études*. Чак је за ово издање професор Тадић припремио уводну студију под насловом *Историја Дубровника до XV века*, која је објављена после његове смрти. До париског издања стицајем околности није дошло.

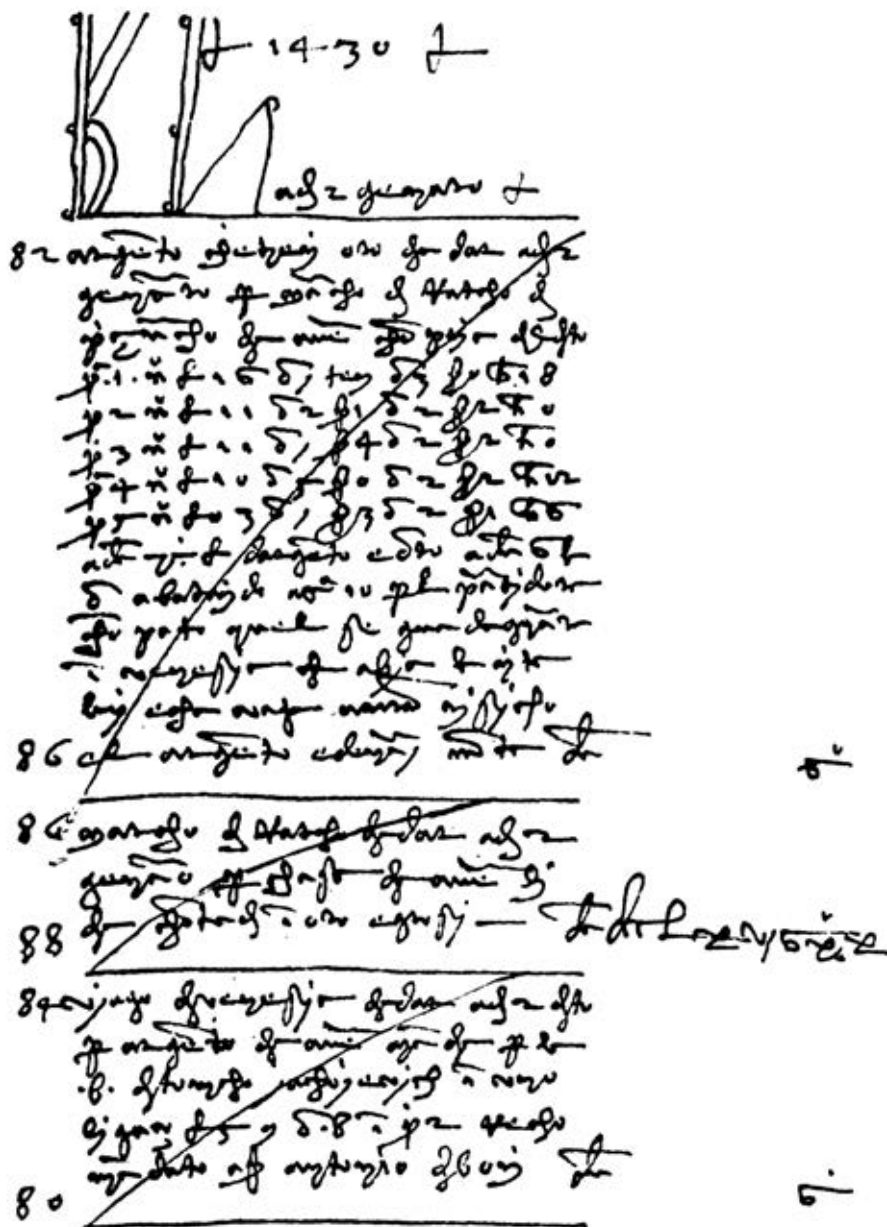
Захваљујући предусретљивости Народне библиотеке Србије, Десанки Ковачевић-Којић је омогућено да из заоставштине академика Јорја Тадића добије на увид примерак транскрибованог приређеног текста Трговачких књига браће Кабужић, а затим да га, подршком Историјског института, и ксероксира. На тај начин омогућено је да се врше даље припреме на издању овог драгоценог споменика. Друга срећна околност била је та што је један студент професорке Десанке Ковачевић-Којић, уз одређено ангажовање професора Марка Шуњића, пренео ксерокс оригинала књига браће Кабужић из Сарајева у Београд када је то било тешко изводљиво. Тиме је било омогућено да се изврши поново колационирање примерка транскрибованог приређеног текста са снимцима оригинала Трговачких књига браће Кабужић. Тако су, захваљујући сплету околности, *Трговачке књиге браће Кабужић 1426–1433*, угледале светлост дана, у издању Српске академије наука и уметности [77]. Тиме је вишедеценијска опседнутост Десанке Ковачевић-Којић Трговачким књигама браће Кабужић напоскон успешно остварена.

Трговачке књиге о којима је овде реч припадају Николи и његовом полубрату Луки из старе дубровачке властеоске породице Кабужић. Сачуване су у Хисторијском архиву у Дубровнику у серији *Privata*, а састоје се од Главне књиге, Дневника и Подсетника. Главна књига и Дневник писани су у исто време, и то од 15. децембра 1426. до 25. маја 1433. године, а Подсетник је настао нешто доцније и завршава се раније. У прилогу Главне књиге сачувано је десетак писама њихових пословних партнера, углавном из Венеције. Такође, постоји и краћи Дневник од 1437. до 1438. године.

Од сачуваних књига браће Кабужић приређена је и објављена Главна књига и Дневник. Подсетник због свог садржаја није узет у обзир, као ни Дневник из 1437–1438. године јер је временски и садржајно удаљен од основних књига. Такође је, поред основног текста књига браће Кабужић, написана и уводна студија под насловом *Кабужићи и њихове трговачке књиге*.

Међусобна повезаност наведених књига сведочи да се ради о систему двојног књиговодства. Иначе, писане су италијанским језиком, готском минускулом и тешко читљивим трговачким писмом. Важно је истаћи да су Трговачке књиге браће Кабужић не само најстарије, већ и једино сачуване трговачке књиге вођене по систему двојног књиговодства на читавом јужнословенском простору, што им даје посебан значај.

Браћа Кабужићи су се бавили посебно посредничком трговином између Србије, Босне, Дубровника и Италије, нарочито Венеције, те се и садржај њихових трговачких књига односи на овај простор. Из Србије и Босне извозили су готово искључиво сребро, гламско сребро са одређеним процентом злата (рудник Ново Брдо), злато и восак, дакле сировине највише тражене на западноевропском тржишту. Што се тиче обичног сребра, ту су углавном раздвојене и посебно назначене једне поред других пошиљке „пликог” сребра из Босне, односно из рудника у басену средње Босне, затим сребра из Србије и из рудника Сребренице, које се тада налазило у оквиру српске државе. Примера ради, у времену од 1426. до 1433.

82 ~~angete ...~~
 84 ~~angete ...~~
 86 ~~angete ...~~
 88 ~~angete ...~~
 89 ~~angete ...~~
 90 ~~angete ...~~

Трговачке књиге браће Кабужић, Хисторијски архив у Дубровнику, Дневник, fol. 53 (2. I 1430)

године браћа Кабужић су извезли 3.400 килограма сребра у вредности од 100.000 дуката. Поред тога, од 1427. до 1432. године извезли су 565 килограма гламског сребра, које је садржавало 141 килограм злата. То је до сада највећи познати извоз гламе из српске државе. Све ове количине одлазиле су, преко Дубровника, у првом реду у Венецију, а затим у разне градове Италије и целог Медитерана, центра светске трговине онога времена.

Трговачке књиге браће Кабужић представљају несумњиво поуздано сведочанство за процену обима извоза сребра преко Дубровника углавном из српске државе, као и за процену производње њених рудника. Све што је казано наводи на закључак да су извоз сребра из српске државе и производња њених рудника били далеко обимнији него што се то до сада представљало.

Тврђава Ново Брдо

Савременици су били импресионирани богатством српских рудника. Византијски писац Критовул наводи да у Србији злато и сребро извиру из земље, најбољег квалитета, бољег него у Индији. Дурсун-бег, хроничар Мехмеда Освајача, кога је пратио у освајањима Босне, забележио је да је сва Србија један рудник сребра и злата. Француски путописац Бертрандон де ла Брокијер (Bertrandon de la Broquière) у свом путопису *Le voyage d'autre mer* (1433) записао је да производња у Новом Брду износи годишње више од 200.000 дуката. Захваљујући истраживањима Десанке Ковачевић-Којић, ови наводи добијају потврду у поузданим подацима из Трговачких књига браће Кабужић.

Осим племенитим металима, браћа Кабужић су трговали и чистим воском (*cera fina*). Од 1426. до 1432. године, извезли су преко 13 вагона воска у вредности од 30.787 дуката. Велике количине воска искључиво су слали у Италију, и то не у Венецију, већ у места у области Марке на обали Јадранског мора, највише у Пезаро, затим Римини, Фермо и Фано, градове чувене по својим сајмовима. Ту су долазили купци из Рима, Урбина и осталих градова Италије (О извозу воска из средњовековне Србије и Босне преко Дубровника [31]).

У трговачким књигама браће Кабужић налазе се такође драгоцени подаци о вредности и односима разних валута, меничним пословима, италијанским банкама, приходима и расходима, транспорту, организацији трговине између Балкана и Италије. Ту су и имена њихових пословних сарадника у Србији, Босни и Италији, као и могућност да се установе за сваког појединачно обим и приход од трговине коју су водили са браћом Кабужић. Познати италијански привредни историчар Федерико Мелис сматра да Трговачке књиге браће Кабужић својим исцрпним садржајем и

Z A P I S N I K

Trećeg posebnog skupa redovnih članova Odeljenja istorijskih nauka održanog 22. juna 1994. godine u 10 časova.

Prisutni su redovni članovi: Milutin Garašanin, Vojislav J. Djurić, Sima Ćirković, Dragoslav Srejskić, Fanula Papazoglu, Slavko Gavrilović, Vladimir Stojančević, Vasilije Krestić, Vojislav Korać, Čedomir Popov, Bogdan Brukner i Milorađ Ekmečić.

Opravdano je odsutan redovni član Dejan Medaković.

Predsedava sekretar Odeljenja akademik Božidar Ferjančić.

DNEVNI RED

1. Izbor kandidata Odeljenja za redovne članove SANU.

Akademik Milutin Garašanin je pročitao referat o dopisnom članu Vladislavu Popoviću. Referat su potpisali akademici: Milutin Garašanin, Dragoslav Srejskić i Fanula Papazoglu.

Zatim se pristupilo tajnom glasanju o kandidatu Vladislavu Popoviću za koga je glasalo 9 prisutnih redovnih članova Odeljenja istorijskih nauka. Pošto je dobio potrebnu dvotrećinsku većinu glasova prisutnih članova Odeljenja, Izornoj Skupštini Srpske akademije nauka i umetnosti biće predloženo da dopisnog člana Vladislava Popovića izabere za redovnog člana.

Akademik Sima Ćirković je pročitao referat o Desanki Kovačević Kojić, redovnom članu bivše Akademije nauka i umetnosti Bosne i Hercegovine. Referat su potpisali akademici: Sima Ćirković, Vojislav J. Djurić i Božidar Ferjančić.

Zatim se pristupilo tajnom glasanju o Desanki Kovačević Kojić za koju je glasalo 13 prisutnih redovnih članova Odeljenja. Pošto je Desanka Kovačević Kojić dobila potrebnu dvotrećinsku većinu glasova, Izornoj Skupštini Srpske akademije nauka i umetnosti biće predloženo da je izabere za redovnog člana.

Sekretar Odeljenja je obavestio članove da je Bogumil Hrabak, redovni član bivše Akademije nauka i umetnosti Kosova uputio molbu da bude primljen u članstvo SANU. Uz molbu je priložio bibliografiju radova i dopis o svom odnosu sa bivšom Akademijom nauka i umetnosti Kosova. Prema Statutu SANU o prijemu članova bivše Akademije

деталјним подацима предњаче над пословним књигама многих чувених италијанских трговачких кућа у првој половини XV века.

Трговачке књиге браће Кабужић убедљиво показују да је упоредо са развојем рударства дошло до наглог успона српске привреде у доба деспота Стефана Лазаревића и првих година владавине деспота Ђурђа Бранковић. Посредничка улога Дубровника између ова два, политички одвојена али економски повезана, простора допринела је такође нагло не само економском већ и друштвеном и културном успону Дубровника у првој половини XV века. Трговачке књиге браће Кабужић потврђују, такође, ранија сазнања о изузетној улози и значају српског сребра и злата, као и босанског сребра, за привреду западне Европе, и то управо у време монетарне кризе настале због исцрпљености рудника на западу Европе.

Десанка Ковачевић-Којић је коаутор са академиком Симом Ђирковићем и Ружом Ђук књиге *Старо српско рударство* [83]. Намера ове књиге је да повезано и целовито прикаже оно што се налазило расуто у многобројним специјалним радовима. С обзиром на то да је старо рударство било изузетно значајна производна грана, аутори су полазили од становишта да треба укључивати и простране области привредног и друштвеног живота у коме је рударство било укореењено. Сваки од аутора бавио се неким од аспеката ове велике теме. Тако је Десанка Ковачевић аутор VII поглавља („Нови рудници у првој половини XV века”), VIII поглавља („Српски рудници у европској производњи сребра”), IX поглавља („Рударство у привреди земље”) и, заједно са академиком Симом Ђирковићем, X поглавља („Рудници у другој половини XV века”).

У складу са профилем едиције и општим програмом издавача, аутори су се одрекли гломазног и тешког научног апарата који се налази у студијама на основу којих је ова књига настала. Писци нису могли да у сваком тексту укажу на извор на који се ослањају, изнесу доказе за сваку тезу и покажу свој дуг према претходницима чије резултате користе. Утолико је већи значај приложеног пописа извора и литературе, који ће показати где је подлога онога што се износи на страницама књиге. Поред навођења извора, ту су такође табеле, прегледи, одломци извора. Картографски и илустративни материјал, још увек оскудан у односу на обим и садржај постојеће литературе, морао се знатним делом преузети из објављених публикација.

Десанка Ковачевић-Којић се ускоро поново обратила проучавању историје градова, једној од приоритетних тема европске историографије. У књизи *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)* [93] сабране су студије које се односе на градове Србије и Босне настале на истим основама, тј. на развоју рударства, првенствено на производњи племенитих метала. Управо преко рударства, као и трговине, Десанка Ковачевић-Којић је пришла проучавању градског живота у Србији и Босни.

Тридесетак студија и чланака објављено је у великом временском размаку, често у часописима који више нису лако приступачни научној и друштвеној јавности. Неке од студија изворно су публиковане у тешко доступним иностраним издањима, већином на француском и италијанском језику, а сада на српском језику. Поједине од сабраних студија настале су у оквиру

истраживања неких ширих тема. Друге су опет узете у разматрање у складу са пројектима Међународне комисије за историју европских градова.

Скупљене на једном месту, ове студије својим садржајем наметнуле су потребу да буду сврстане у четири поглавља. Прво, „Градска насеља”, садржи монографски приступ појединим градовима Србије и Босне. Познато је да је Десанка Ковачевић-Којић своја истраживања усмеравала на један град или тип урбане агломерације. Поред тога, она успева да испитивању подвргне целину процеса развоја градова, који се није одвијао у јединственим условима. Најбројнији, настали у вези са рударском производњом, у одређеним околностима постају трговачки центри. Као пример наводе се Фојница и Сребреница, а од насеља насталих у близини рудника – Зворник. Друго поглавље је „Градски амбијент”, у оквиру којег се налазе чланци о културним, здравственим и другим питањима у животу градске средине, треће поглавље, како је насловљено, односи се на факторе урбанизације и четврто је „Друштвена и економска подлога урбанизације”.

Процес урбанизације достигао је врхунац у првој половини XV века. Интензиван је нарочито у Србији, с обзиром на богатство њених рудника племенитих метала. То је управо време када су сребро и злато из Србије и сребро из Босне одлазили у великим количинама, првенствено у Венецију, а затим и у остале градове Медитерана. У томе су, као што је познато, пресудну улогу одиграли Дубровчани, тако што су повезивали привреду градова Србије и Босне са европским тржиштем. На тај начин отворила су се врата новим и јачим утицајима из Италије и западне Европе. Они се запајају, између осталог, у начину вођења трговине, занатске производње, одевању становништва. Узете су у обзир и промене које су донеле даљи напредак рударства и трговине, као и промене у друштвеној структури градова. Постепено се рађало друштво шаролико и по етничком и по социјалном саставу. Друштвени процеси одразили су се и на облике градског уређења. У вези с тим, посебна пажња је посвећена улози кнезова у организацији управе градског живота (*O knezovima u gradskim naseljima srednjovekovne Bosne* [32]). Мењао се и изглед насеља, као и начин живота његових становника.

Академик Десанка Ковачевић-Којић узима у обзир и једно питање које нема непосредну економску конотацију, али је разумљиво за друштвене и културне прилике у градовима. Добро је познато да су у рударским и трговачким центрима одређени део становништва, у првом реду Саси и Дубровчани, живели по сопственим правним регулама. На тој основи представљали су у одређеној мери затворену заједницу. Између осталог, имали су право исповедања своје вере, као и подизања католичких цркава у местима где су живели. Овом приликом аутор обрађује појаву фрањеваца и њихових самостана у другој половини XIV века и у првој половини XV века у Босни. Њихово присуство доноси нови квалитет, јер су они тамо, за разлику од Србије, где их је било мало, приступали мисионарској делатности међу домаћим становништвом. Подизање и одржавање фрањевачких самостана, као и уопште католичких цркава, увелико су богатим даровима помагали настањени Дубровчани (*Franjevci u gradskim naseljima srednjovekovne Bosne* [69]).

Садржај ових студија указује да су српска и босанска градска насеља постепено попримила многа обележја европских градова онога времена, а

cetera, p' die p'cedenza, null' e sana v'landa li cazi: z' vof'li
 done sano, come esso d'esso, a' v'dito. Netto qual' m'c'ado p'
 mala fama d'esso, p'm' voin' homin' z' m'c'ado m' z' d'logo
 s'ono m'ozh'. Si d'ogn' v'ole f'ra timore, come gra f'eri
 con' d'ind'ic' se f'resse vno p'iorho p'm' d'longo, ess' c'az' p'o
 N' p'era p'm' f'ant'ia d'la tra, et p'm' d'ino p'o ad algun' non
 p'ed'ina p' d'oz'm'oz' d'ess'.

Писмо дубровачког Већа умољених деспоту Ђурђу
 Бранковићу у вези са измештањем топионица из
 Сребренице због загађености ваздуха, Хисторијски архив у
 Дубровнику, Lettere di Levante, 11, fol. 25' (8. VIII 1435)

истовремено изградила и своју сопствену физиономију. У њима је настајао
 нови облик живота и рада, весник једног новог доба, једне нове културе, у
 много чему различите од феудалне. Овим сазнањима се употпуњује сло-
 жена слика нашег средњег века.

У свом интересовању за историју градова Десанка Ковачевић-Којић
 посебну пажњу посветила је Сребреници, с обзиром на снагу овог рудни-
 ка, и то у облику посебне монографије *Средњовековна Сребреница XIV–XV*
вијек [98]. До тада најисцрпнију студију о Сребреници објавио је Михаило
 Динић (М. Динић, *За историју рударства у средњовековној Србији и Босни*,
 I, Београд 1956, 73–100). Међутим, све што је до сада објављено о Сребрени-
 ци указује на њен посебан значај у историји градова. То је наметнуло по-
 требу за даљим проучавањем њене прошлости. Због тога се монографија
 Десанке Ковачевић-Којић не ограничава само на рударску производњу већ
 даје нову слику о трговини, друштвеном и управном животу Сребренице
 у позном средњем веку.

Предност Сребренице у односу на остала градска насеља у средњо-
 вековној Србији и Босни је у томе што је имала најјачу дубровачку насео-
 бину, те је на тај начин о њеном развоју сачувано више података у Дубро-
 вачком архиву. Због тога се ова монографија, поред литературе, заснива и
 на систематски прикупљеној грађи из више серија Дубровачког архива. То
 све је омогућило да се дође до нових сазнања и склопи потпунија слика о
 прошлости овога града у XIV и XV веку.

Тежиште ове студије је стављено на привредни развој Сребренице, од-
 носно у првом реду на развој рударства, затим трговине и занатства. По-
 себна пажња је посвећена становништву које је расло и мењало се упоредо
 са привредним успоном. Тиме се подразумева не само проучавање веома
 снажне дубровачке насеобине већ се подразумевају и разне активности
 домаћег становништва, као и његов правни и друштвени положај. Узети

су сви облици уређења градске управе, као и положај урбаног насеља у односу на феудално окружење. Спољни изглед насеља, као и културне прилике, такође су предмет разматрања. Књига је подељена на три дела, са прилозима на крају: први део „Настанак и привредни развој” (Појава и развој насеља; Успон привреде); други део „Становништво и друштвене структуре” (Удио Дубровчана; Домаће становништво); трећи део „Урбани амбијент” (Изглед насеља; Уређење и култура). Посебан део је „Сребреница у историји балканских градова”. Прилог „Дубровчани у Сребреници” садржи: Увод, Властела и Пучани.

Десанка Ковачевић-Којић објавила је на крају књиге два прилога. Као посебно занимљив прилог је молба дубровачког Већа умољених упућена 1435. године деспоту Ђурђу Бранковићу да се из Сребренице измисте топионице, које толико загађују ваздух, да су многи трговци помрли. То је свакако најранији податак о заштити човекове средине. Овом књигом Сребреница, после Новог Брда један од највећих рудника Балкана, добила је заокружену монографију.

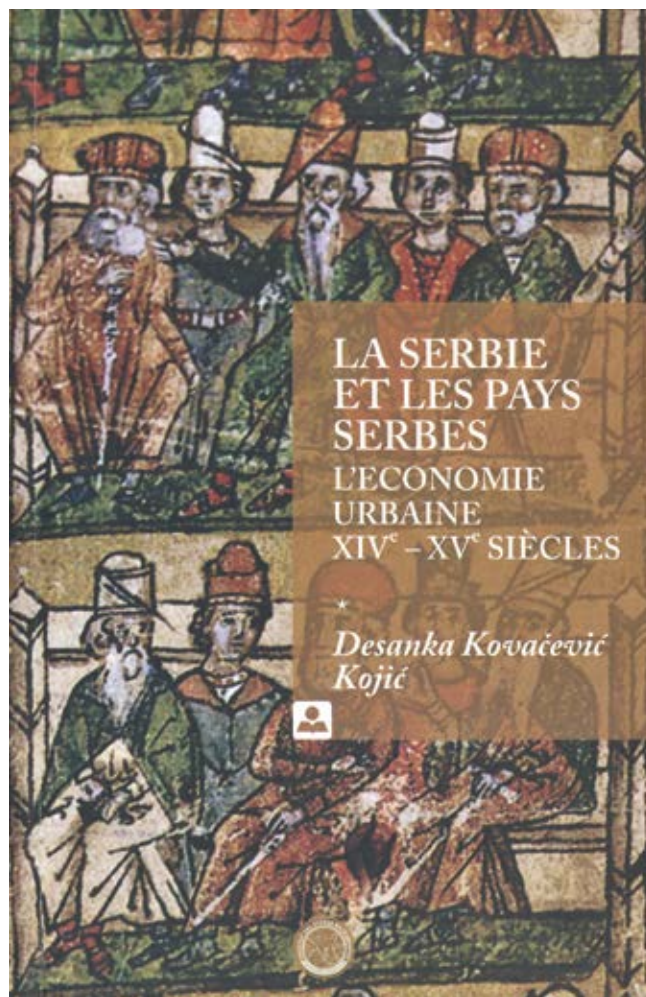
Књига Десанке Ковачевић-Којић *La Serbie et les pays Serbes: l'economie urbaine XIVe-XVe siècles* [105] састоји се делом од радова који су настали у оквиру делатности Међународне комисије за историју градова, затим на конгресима историчара и другим међународним и националним научним скуповима посвећеним урбаним срединама средњовековне Европе. Поред радова, изворно објављених на француском језику, два су на италијанском, а преведено је неколико радова са српског на француски језик (као што су већ раније поменути радови о Приштини и Смедереву). Књига се састоји из два дела: први – „Економски успон српских земаља (рударство, трговина занатство)” и други – „Градови и градска култура”. Суштински, ова питања међусобно су тако повезана и испреплетена да се готово у свакој студији третирају у међусобном односу.

На првом месту објављен је, с разлогом, већ раније поменути рад „*Dans la Serbie et la Bosnie médiévales: les mines d'or et d'argent*” [10]. Наиме, овим радом Десанка Ковачевић-Којић, примењујући приступ Фернана Бродела у тумачењу историје, започела је свестрана проучавања рударства на нашем простору.

У низу осталих радова о развоју и успону српског рударства, посебно треба издвојити рад под називом „*Les métaux précieux de Serbie et de Bosnie: estimation de la production (XIVe-XVe siècles)*” [85]. У њему се доносе процене производње у српским рудницима, тема која је била предмет дугогодишњих расправа. На основу одлука дубровачког Малог већа, а нарочито прецизних података из Трговачких књига браће Кабуџић, Десанка Ковачевић-Којић убедљиво је доказала да је производња српских рудника била много јача него што се до сада у историјској литератури претпостављало. У ствари, износила је око 30 тона годишње, па и више од тога. Ово сведочи да су сребро и злато из српских рудника заузимали значајно место у укупној европској производњи племенитих метала.

Исто тако треба скренути пажњу на рад „*La Serbie dans l'économie de Venise au XVe siècle*” [96], у коме је указано на значај Србије за привреду Венеције у XV веку. Тај допринос у првом реду се састоји у приливу великих

La Serbie et les Pays Serbes L'économie Urbaine XIVe - XVe Siècles, Београд, 2012.

количина племенитих метала, преко Дубровника у Венецију. Тај велики прилив несумњиво је дао додатну снагу развоју привреде Венеције, као и њеном монетарном систему.

Дубровчани су такође племенитим металима плаћали и увоз разне робе, нарочито вуне, коју су куповали од каталонских трговаца. Вуна је била неопходна за даљи развој тек основане мануфактуре за производњу тканина у Дубровнику у првој половини XV века. Ауторка је у посебном раду „*Les Catalans dans les affaires de la compagnie Caboga : (1426-1433)*” [90] указала на повезаност пословних људи из Каталоније са Дубровником и компанијом браће Кабужић.

У раду „*Les marchands, précurseurs des organisations catholiques dans les Balkans du XIIIe au XVe siècle*” [75] указује се на велику улогу дубровачких трговаца као претеча католичких црквених организација на Балкану. У њему се обрађује организација и ширење католичке цркве због потреба католичког становништва, Саса и Дубровчана. Католичке парохије појављују се прво у рударским центрима Брсково (1254), а затим у трговачким

центрама (Призрен, Приштина), да би се потом увелико шириле, на шта указује подизање великог броја католичких цркава. У томе су важну улогу одиграли богати дарови присутних Дубровчана.

У другом делу књиге *Градови и градска култура* [105] издваја се рад Десанке Ковачевић-Којић „Слика Београда у делима савременика (1403–1521)” [103]. Константин Филозоф, чувени биограф деспота Стефана Лазаревића, описује изузетан положај Београда на ушћу река Саве и Дунава изнад којих се диже бели град – Београд. Константин Филозоф је импресиониран утврђењима Београда, а пружа и низ других података о његовом изгледу у доба Стефана Лазаревића. То је најзначајније, најисцрпније сведочанство о слици средњовековног Београда из пера једног савременика.

Опис Београда дао је и француски путописац Бертрандон де ла Брокијер у свом делу *Le voyage d'autre mer* (1433), а доцније и фрањевац Јоханес Таљакоцо (Johannes Tagliacozzo), пореклом Италијан.

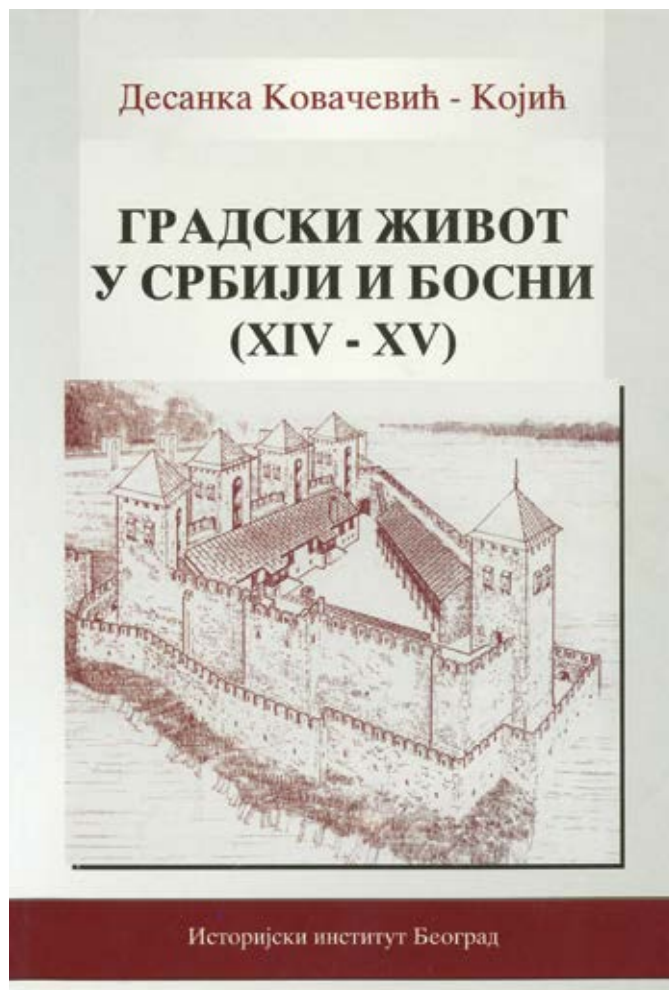
Од радова за које је већ наведено да су са српског преведени на француски, посебан значај има рад о Приштини, трговачком центру са веома јаком дубровачком колонијом између 1414. и 1453. године [39]. Њеном успону допринела је снажна трговинска размена, и то племенитим металима из околних рудника.

Обрађена је такође историја Смедерева, престонице деспота Ђурђа, посебно као економско средиште (*Смедерево као привредни центар* [100]). За културни живот Смедерева посебно је важна појава Николе де Архилупис из Котора, канцелара српских деспота. Имао је библиотеку са књигама међу којима су били антички ауторитети – историчар Валерије Максим, Марко Фабије Квинтилијан, познати филозоф Боетије, историчар Гај Салустије Крисп са својим чувеним делима *Bellum Catilinae* и *Bellum Jugurthinum*, од хуманиста помиње се Петрарка, а овом кругу вероватно припадају и многи „доктори Италијани”, као и значајни медицински и теолошки списи. То су веома вредна сазнања о образовању људи позног средњег века у српским градовима, у време када су се јавили духовни покрети хуманизам и ренесанса (*О библиотеци Николе из Кошора, канцелара на двору српских деспота* [34]).

У другом делу књиге *Градови и градска култура* приложен је исцрпан реферат са Светског конгреса историчара у Ослу, о деструкцији српских градова, углавном пред крај постојања, средњовековне српске државе. Два основна разлога страдања градова били су пожари и уништавајући напади Турака (*La destruction des villes serbes au XVe siècle* [79]).

У посебном раду разматра се положај средњовековних градова у Србији и Босни пре и после успостављања Отоманске власти (*Les villes médiévales de Serbie et de Bosnie avant et après l'instauration du pouvoir ottoman* [63]). Развој градова отворио је и врата продору градске привреде на околна села, тако да је и у њима дошло до крупних промена у привредном развоју, о чему се говори у раду „Односи између рударских центара и села у Србији и Босни у средњем веку” (*Relazioni fra i centri minerali e le campagne in Serbia e in Bosnia nel medioevo* [53]).

Радови сакупљени у овој књизи увелико унапређују научна сазнања о дOMETИМА и снази српског средњовековног рударства, привредном успону, као и културном животу наших градова.

Градски животи
у Србији и Босни (XIV–XV),
Београд, 2007.

Академија наука и умјетности Републике Српске покренула је 2015. године иницијативу о издавању зборника посвећеног Десанки Ковачевић-Којић, једног од оснивача АНУРС и њеног дугогодишњег члана, поводом шездесет пет година рада и деведесет година живота.

Том приликом окупила је колеге и сараднике Десанке Ковачевић-Којић, али и много млађе познаваоце њеног дела. Ради се о значајном броју прегалаца из више научних центара. Укупно има тридесет прилога, објављених на српском и другим језицима. Неке прати илустративни материјал. Аутори, међу којима има су и чланова Српске академије наука и уметности, долазе из Београда, Новог Сада, Косовске Митровице, Сарајева, Бањалуке, Беча, Француске, Стокхолма, Болоње, Фиренце, што сведочи да академик Десанка Ковачевић-Којић ужива углед и код нас и у свету.

Десанка Ковачевић-Којић, студенткиња професора Михаила Динића и академика Јорја Тадића, затим на стручном усавршавању у Паризу код Фернана Бродела, рано је почела истраживања латинске грађе у архивима Дубровника, Задра, Венеције, као и у библиотекама Венеције, Фиренце, Милана, Болоње, и на њима заснивала проучавање трговине, двојног

Свечана академија поводом 50-годишњице смрти академика Петра Колендића (1882-1969) и Јорја Тадића (1899-1969). Слева надесно: академици Злата Бојовић, Десанка Ковачевић-Којић и Михајло Војводић.

књиговодства, рударства, настанак и развој средњовековних градова. Због тога је разумљиво да се и радови објављени у овом зборнику већином односе на теме из привредне и друштвене историје, дакле на области којима се она бави. Већина је везана за средњи век, било да је у питању привреда, право, црква, уметност, демографија.

Међутим, у овом зборнику налазе се и две групе радова који бар формално гледано излазе из споменутих оквира. То су пре свега радови тематски везани за времена која припадају новијем добу, ван медијевистичких оквира. Ту су и радови, иако унутар споменутих оквира, својом византијском или византијско-српском оптиком не припадају кругу непосредних интересовања Десанке Ковачевић-Којић. Међутим, у целини посматрано, и ти радови припадају једном широком прилазу који Медитеран, нарочито његов источни део, укључујући и Балкан, преко италијанске поморске и византијске сувоземне компоненте, посматра као део јединственог глобалног средњовековног света. Зборник превазилази улогу одавања почаста Десанки Ковачевић-Којић, јер прилози представљају нов допринос научним истраживањима из више области и несумњиво су озбиљан подстицај за нова истраживања.

Десанка Ковачевић-Којић
Фототека Библиотеке
САНУ

Тематске области којима се, дакле, бави Десанка Ковачевић-Којић су трговина, трговачка документација – двојно књиговодство, рударство, историја градова, привредни и културни односи српских земаља преко Дубровника са Медитераном, посебно с Венецијом. Образован историчар и изузетна личност проучава ту научну проблематику више од шездесет година. Њени радови помажу схватању историјских процеса, подстичу на нова истраживања и допуњавају постојећа знања о компликованим друштвеним односима у прошлости. Широки обим научних интересовања, она обухвата привреду у најширем смислу речи, посебно трговину и рударство, затим право, цркву, демографију, уметност, као и историју појединих властеоских породица у средњовековној Србији и Босни.

Њена је велика заслуга за изучавање настанка и развоја средњовековних градова. Аргументовано је показала како су настали и који су значај имали градови у Србији и Босни позног средњег века. Њеном оштром оку и виспреном уму нису промакли они елементи градског амбијента који се запажају у историјском огледалу осталих балканских и европских градова. Срж градске привреде чиниле су трговина, рударство и занатство, који су вршили одређен утицај и на привреду села. Занимајући се за развој културе у српским земљама крајем средњег века, указала је на веснике новог доба и нових културних садржаја, различитих од дотадашњих феудалних оквира.

Велико научно дело, засновано на поузданим архивским подацима и широким научним истраживањима, заузима истакнуто место у српској и европској историографији. Било је препорука за чланство Десанке Ковачевић-Којић у Академију наука Босне и Херцеговине, Академију наука и умјетности Републике Српске и Српску академију наука и уметности.

БИБЛИОГРАФИЈА

- [1] Гдје је била ковница новца босанских владара, Годишњак Историског друштва Босне и Херцеговине, 4, 1952, стр. 269–276. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 439–447].
- [2] Др. Василије Симић, Историски развој нашег рударства, Београд 1951, Годишњак Историског друштва Босне и Херцеговине, 4, 1952, стр. 301–304. [Приказ].
- [3] О Јањевићу у доба средњовековне српске државе, Историски гласник, 1/4, 1952, стр. 121–126. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 13–23; објављено у француском преводу у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 171–182].
- [4] Анали Хисторијског института у Дубровнику, Преглед (Београд), 10, 1954. [Приказ].
- [5] *Босна и Херцеговина у средњем вијеку*. Сарајево: Народна просвјета, 1954. – (Мала библиотека за народно просвјеђивање ; 13).
- [6] Развој и организација царина у средњовековној Босни, Годишњак Историског друштва Босне и Херцеговине, 6, 1954, стр. 229–248.
- [7] Трговачке књиге Николе и Луке Кабуџића, *Historijski pregled (Zagreb)*, 1:1, 1954, стр. 46–48.
- [8] Анри Пирен (Henri Pirenne), Повијест Европе, Годишњак Историског друштва Босне и Херцеговине, 8, 1956, стр. 350–351. [Приказ].
- [9] Прилог проучавању занатства у средњовековној Босни, Годишњак Историског друштва Босне и Херцеговине, 10, 1959, стр. 279–295. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 353–369].
- [10] Dans la Serbie et la Bosnie médiévales: Les mines d'or et d'argent, *Annales: Économies Sociétés Civilisations (Paris)*, 15:2, 1960, pp. 248–258. [Прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 11–27].
- [11] Prilog pitanju ranih bosansko-turskih odnosa, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, 11, 1960 [tj. 1961], str. 257–263.
- [12] *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni*. Sarajevo: Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, 1961. – (Djela [Naučno društvo NR BiH. Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka] ; 18:13).
- [13] B. Krekić, Dubrovnik (Raguse) et le Levant au Moyen Age, *École Pratique des Hautes Études – Sorbonne VIe section, Mouton et Co. la Haye, Paris* 1961, str. 440, *Jugoslovenski istorijski časopis*, 1, 1962, str. 90–95. [Prikaz].
- [14] Žore Bokšić, dubrovački trgovac i protovestijar bosanskih kraljeva, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, 13, 1963, str. 289–310.
- [15] M. Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjovekovnoj Srbiji i Bosni I, posebno izdanje SAN, Beograd 1955, str. 109; Za istoriju rudarstva u srednjovekovnoj Srbiji i Bosni II, posebno izdanje SAN, Beograd 1962, str. 109, *Jugoslovenski istorijski časopis*, 2, 1963, str. 104–108. [Prikaz].
- [16] M. Dinić, Iz Dubrovačkog arhiva, knj. I, Posebno izdanje SAN, Beograd, 1957, str. 114, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, 13, 1963, str. 389–391. [Prikaz].

- [17] „Средњовјековни катуни по дубровачким изворима”. *Симпозијум о средњовјековном катуну* (уредник Миленко С. Филиповић). Сарајево: Научно друштво СР Босне и Херцеговине, 1963. Стр. 121–140. – (Посебна издања [Научно друштво СР БиХ. Одјељење историјско-филолошких наука] ; 2:1).
- [18] Ж. Калмет, Феудално друштво, Сарајево 1964, стр. 182, Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине, 14, 1964, стр. 292–293. [Приказ].
- [19] Пад босанске средњовјековне државе по дубровачким изворима, Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине, 14, 1963 [гј. 1964], стр. 205–220.
- [20] Прилог проучавању занатства у Новом Брду и околини, Зборник Филозофског факултета (Београд), 8:2, 1964, стр. 525–532. – (Споменица Михаила Динића). [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 371–380].
- [21] Tadeusz Rosłanowski, Recherches sur la vie urbaine et en particulier sur le patricia dans les villes de la moyenne Rhénanie septentrionale (Fin du XI – début du XIV siècles), Instytut historii kultury materijalnej polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1964, стр. 137, Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине, 14, 1964, стр. 295–296. [Приказ].
- [22] Dubrovčani zanatlije u srednjovjekovnoj Srebrenici, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, 15, 1964 [гј. 1966], стр. 25–45. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 381–403].
- [23] Zbornik (Zvonik) u srednjem vijeku, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, 16, 1967, стр. 15–35. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 25–43].
- [24] Sima Ćirković, Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba, Posebno izdanje SAN, Beograd 1964, стр. 309, Jugoslovenski istorijski časopis, 7:1/2, 1968, стр. 121–123. [Приказ].
- [25] Jovanka Kalić-Mijušković, Beograd u srednjem veku, SKZ. Beograd 1967, стр. 503, Jugoslovenski istorijski časopis, 8:1/2, 1969, стр. 240–243. [Приказ].
- [26] „Дубровачка насеобина у Смедереву”. *Ослобођење градова у Србији од Турака 1862–1867. године*: зборник радова приказаних на научном скупу Српске академије наука и уметности поводом прославе 100-годишњице ослобођења градова (уредник Васа Чубриловић). Београд: САНУ, 1970. Стр. 103–120. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 253–275].
- [27] Zdravstvene prilike u srednjovjekovnoj bosanskoj državi, Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae, 10:2, 1970, стр. 93–98. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 219–224].
- [28] О средњовјековном тргу на мјесту данашњег Сарајева, Зборник Филозофског факултета (Београд), 11:1, 1970, стр. 353–362. – (Споменица Јорја Тадића). [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 45–55].
- [29] Le rôle de l'industrie minière dans le développement des centres économiques en Serbie et en Bosnie, pendant la première moitié du XVe siècle, Studia balcanica (Sofia), 3, 1970, pp. 133–138. [Прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 29–38].
- [30] Uloga rudarstva u privrednom razvoju gradskih naselja Srbije i Bosne tokom prve polovine XV vijeka, Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine, 18, 1970,

- str. 257–263. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски живоџи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 319–327].
- [31] О извозу воска из средњовјековне Србије и Босне преко Дубровника, *Историјски часопис*, 18, 1971, стр. 143–153.
- [32] О knezovima u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne, *Radovi Filozofskog fakulteta (Sarajevo)*, 6, 1971, str. 333–345. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски живоџи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 277–291].
- [33] „Le développement économique des agglomérations urbaines sur le territoire actuel de la Yougoslavie du XIIIe au XVe siècle“. *Actes du IIe congrès international des études du sud-est européen: (Athènes, 7–13 mai 1970)*, 2: Histoire. Athènes: Association internationale des études du sud-est européen, 1972. Pp. 167–176. [Објављено у српском преводу у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски живоџи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 329–336].
- [34] О библиотеци Николе из Котора, канцелара на двору српских деспота, *Radovi Filozofskog fakulteta (Sarajevo)*, 7, 1972, str. 415–419. – (Spomenica Salka Nazečića) [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски живоџи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 311–315; објављено у француском преводу у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 241–244].
- [35] „Косово од средине XII до средине XV века = Kosova nga gjysma e shekullit XII gjer në gjysmën e shekullit XV“. *Косово: некад и данас = Kosova: dikur e sot* (уредник Михаило Малетић). Београд: Економска политика, 1973. Стр. 109–128.
- [36] Обавезе на вјерност двојице катунара Сандаљу Хранићу, *Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине*, 19, 1973, стр. 229–233.
- [37] Анто Бабић : in memoriam, *Историјски гласник*, 1/2, 1974, стр. 179–180.
- [38] „La laine dans l'exportation des matières premières de la Bosnie médiévale“. *La lana come materia prima: i fenomeni della sua produzione e circolazione nei secoli XIII–XVII: atti della "prima Settimana di studio" (18–24 aprile 1969)* (a cura di Marco Spallanzani). Firenze: Leo S. Olschki, 1974. Pp. 289–290. – (Pubblicazioni ; Serie 1. Documenti).
- [39] Приштина у средњем вијеку, *Историјски часопис*, 22, 1975, стр. 45–74. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски живоџи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 57–91; објављено у француском преводу у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 183–222].
- [40] О насељу Дријева и његовом положају, *Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине*, 21/27, 1976, стр. 29–36. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски живоџи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 93–101].
- [41] *Градска насеља средњовјековне босанске државе*. Сарајево: „Веселин Маслеша“, 1978. – (Библиотека Културно наслеђе).
- [42] *Dubrovački arhiv kao izvor za istoriju srednjovjekovne bosanske države*, *Arhivist (Beograd)*, 29:1/2, 1979, str. 69–73.
- [43] *Arhivsko-istorijska istraživanja Gornjeg Podrinja, Naše starine (Sarajevo)*, 14/15, 1981, str. 109–125.
- [44] „Привредни успон“. *Историја српског народа*. Књ. 2, Доба борби за очување и обнову државе (1371–1537) (уредник књиге Јованка Калић). Београд: СКЗ, 1982. Стр. 100–108. [2. изд. 1994; 3. изд. 2003; објављено, заједно с поглављем „Србија,

- мајдан сребра и злата”, у француском преводу у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe-XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 39–55].
- [45] „Србија, мајдан сребра и злата”. *Историја српског народа*. Књ. 2, Доба борби за очување и обнову државе (1371–1537) (уредник књиге Јованка Калић). Београд: СКЗ, 1982. Стр. 268–277. [2. изд. 1994; 3. изд. 2003; објављено, заједно с поглављем „Привредни успон”, у француском преводу у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe-XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 39–55].
- [46] Ćirković, Sima, Desanka Kovačević-Kojić, *L'économie naturelle et la production marchande aux XIIIe-XVe siècles dans les regions actuelles de la Yougoslavie*, *Balkanica*, 13/14, 1982/83, pp. 45–56. [Прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe-XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 52–72].
- [47] „Srednji vijek”. *Savjetovanje o historiografiji Bosne i Hercegovine: (1945–1982)* [Sarajevo, 11. i 12. II 1982] (urednik Nedim Filipović). Sarajevo: ANUBiH, 1983. Str. 31–36. – (Posebna izdanja [ANUBiH. Odjeljenje društvenih nauka] ; 65:12).
- [48] О рударској производњи у средњовјековној Босни, *Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине*, 34, 1983, стр. 113–122.
- [49] Учеšће Влада у трговинској размени током XIV и XV вијека, *Radovi – ANUBiH. Odjeljenje društvenih nauka*, 73:22, 1983, str. 79–84.
- [50] *Ekonomске veze i kulturni uticaji između bosanske države i talijanskih gradova u XIV i XV vijeku*, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, 35, 1984, str. 35–44.
- [51] „Gradovi. Bosna i Hercegovina: srednjovjekovna država”. *Enciklopedija Jugoslavije*. 4. Zagreb: JLZ „Miroslav Krleža”, 1986. Str. 507–508. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 179–181].
- [52] Примједбе на текст „Средњовјековна босанска држава” : [дискусија о историографским текстовима у сепарату „СР Босна и Херцеговина” из 2. издања Енциклопедије Југославије, вођена 29. маја 1984], Прилози – Институт за историју (Сарајево), 21:22, 1986, стр. 261–262.
- [53] *Relazioni fra i centri minerali e le campagne in Serbia e in Bosnia nel medioevo*, *Storia della città (Roma)*, 36, 1986, pp. 91–94. [Објављено у српском преводу у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 337–341; прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe-XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 277–282].
- [54] Васић, Милан, Десанка Ковачевић-Којић, О рукопису дефтера за Херцеговачки санџак из 1477. године, *Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине*, 38, 1987, стр. 123–127.
- [55] Đuro Tošić, *Trg Drijeva u srednjem vijeku. „Veselin Masleša”*, Sarajevo, 1987, s. 324, *Prilozi – Institut za istoriju (Sarajevo)*, 22:23, 1987, str. 227–229. [Prikaz].
- [56] „Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države”. *Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine I: Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države* (urednik Enver Redžić). Sarajevo: ANUBiH, 1987. Str. 89–190. – (Posebna izdanja [ANUBiH. Odjeljenje društvenih nauka] ; 79:17).
- [57] „Fojnica u srednjem vijeku”. *Fojnica kroz vijekove*. Fojnica: Skupština opštine ; Sarajevo: „Veselin Masleša”, 1987. Str. 35–61. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 103–139].

- [58] Babić, Ante, Desanka Kovačević-Kojić, „Humaska zemlja”. *Enciklopedija Jugoslavije*. 5. Zagreb: JLZ „Miroslav Krleža”, 1988. Str. 466–467.
- [59] Dvojno knjigovodstvo u Dubrovniku i Benko Kotruljević, *Godišnjak Društva istoričara Bosne i Hercegovine*, 39, 1988, str. 57–64. [Tematski broj: Ekmečićev zbornik].
- [60] „Кулинова повеља и босанско-херцеговачки односи”. *Осамстој година њовеље босанској бана Кулина: 1189–1989* (уредник Асим Пецо). Сарајево: АНУБиХ, 1989. Стр. 37–44. – (Посебна издања [АНУБиХ. Одјељење друштвених наука] ; 90:23).
- [61] О ућећу босанског одреда у Косовској бичи: [обилјежавање 600 година Косовске битке], *Naši dani* (Sarajevo), 36:970 (n. s. 40), 23. jun 1989, str. 42.
- [62] „Il commercio raguseo di terraferma nel Medio Evo”. *Ragusa e il Mediterraneo: ruolo e funzioni di una Repubblica marinara tra Medioevo ed Età moderna: Atti del Convegno internazionale di studi su Ragusa e il Mediterraneo, ruolo e funzioni di una repubblica marinara tra Medioevo ed età moderna, Bari, 21–22 ottobre 1988* (a cura di Antonio Di Vittorio). Bari: Cacucci, 1990. Pp. 61–78.
- [63] „Les villes médiévales de Serbie et de Bosnie avant et après l’instauration du pouvoir ottoman”. *La culture urbaine des Balkans (XVe – XIXe siècles)*. 3: *La ville dans les Balkans depuis la fin du Moyen Age jusqu’au debut du XXe siècle: recueil d’études*. Belgrade: Institut des études balkaniques, 1991. Pp. 9–16. – (Editions: speciales [Institut des études balkaniques. ASSA] ; 46). [Објављено у српском преводу у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 183–191; прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L’économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d’édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 293–304].
- [64] „Друштвена структура рударских градова”. *Социјална структура градских насеља (XII–XVIII век)* (уредници Јованка Калић, Милосав Чоловић). Смедерево: Музеј у Смедереву ; Београд: Одељење за историју Филозофског факултета, 1992. Стр. 35–49. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 293–309].
- [65] „Истакнутији Дубровчани у Сребреници у доба Деспотовине”. *Ваљево – њостанак и усјон градској седишћа : саопштења са научној скуја њоводом шестј векова од најстаријеј њомена Ваљева у историјским изворима, одржаној 8–10. октобра 1993. године у Ваљеву* (главни и одговорни уредник Сениша Бранковић). Ваљево: Народни музеј ; Београд: Одељење за историју Филозофског факултета, 1994. Стр. 122–132. – (Истраживања ; 7). [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 405–416].
- [66] „Домаћи становници – дубровачки грађани у градским насељима средњовековне босанске државе”. *Босна и Херцеговина: од средњеј века до новијеј времена : међународни научни скуј, 13–15. децембар 1994.* (одговорни уредник Славенко Терзић). Београд: Историјски институт САНУ ; Нови Сад: Православна реч, 1995. Стр. 149–158. – (Зборник радова [Историјски институт САНУ] ; 12). [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 417–427].
- [67] Никола Твртка Главић и Никола Живолиновић у трговачким књигама браће Кабужић, *Историјски часопис*, 40/41, 1995, стр. 5–18.
- [68] О домаћим трговцима у средњовековној Сребреници, *Зборник за историју Босне и Херцеговине*, 1, 1995, стр. 57–65. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 429–438].

- [69] Franjevci u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne, Radovi Hrvatskog društva za znanost i umjetnost (Sarajevo), 3, 1995, str. 33–44. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 237–252].
- [70] „Српско сребро и злато у европској производњи (XIV–XV вијек)”. *Европа и Срби: међународни научни скупи*, 13–15. децембра 1995. (одговорни уредник Славенко Терзић). Београд: Историјски институт САНУ ; Нови Сад: Православна реч, 1996. Стр. 165–173. – (Зборник радова [Историјски институт САНУ] ; 13).
- [71] *Лексикон српског средњег века* (приредили Сима Ћирковић, Раде Михаљчић). Београд: Knowledge, 1997. [Д. Ковачевић-Којић је аутор 10 одредница].
- [72] Сима Ћирковић, Срби у средњем веку, Идеа, Београд 1995, 271, Историјски часопис, 42/43, 1997, стр. 423–427. [Приказ].
- [73] „Чremoшник, Грегор”. *Енциклопедија српске историографије* (приредили Сима Ћирковић, Раде Михаљчић). Београд: Knowledge, 1997, 713.
- [74] Трговачке књиге браће Кабужић: извор за привреду средњовјековне српске државе, Глас – САНУ. Одељење историјских наука, 384:10, 1998, стр. 33–42. [Приступна беседа одржана на посебном скупу САНУ 31. маја 1995. године; објављено у француском преводу у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 133–146].
- [75] „Les marchands, précurseurs des organisations catholiques dans les Balkans du XIIIe au XVe siècle“. *Actes de la Conférence „Le Sud–Est européen, carrefour de civilisations“ (Siège de l'UNESCO, Paris, 9 et 10 février 1998)* (éd. Răzvan Theodorescu). București: Editura Enciclopedica, 1999. Pp. 75–81. – (Bulletin. Association internationale d'études du Sud–Est européen. 28 (1998–1999)). [Објављено у српском преводу у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 225–235, и у часопису Истраживања (Нови Сад), 2005, стр. 103–112; прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 123–131].
- [76] „O rudarskoj proizvodnji u srednjovjekovnoj Bosni”. *Radovi sa simpozijuma Rudarstvo i metalurgija Bosne i Hercegovine od prahistorije do početka XX vijeka*, [Zenica, 8–11. XI. 1973]. Zenica: Muzej grada Zenice, 1999. Str. 177–183.
- [77] Трговачке књиге браће Кабужић (Сабога): 1426–1433, Споменик – САНУ. Одељење историјских наука, 137:11, 1999, стр. 1–366.
- [78] Babić, Anto, Desanka Kovačević, Prilog o historiografiji srednjovjekovne Bosne i Hercegovine, Most (Mostar), 26:131 (n. s. 42), oktobar/listopad 2000.
- [79] „La destruction des villes serbes au XVe siècle“. *Stadtzerstörung und Wiederaufbau: Zerstörung durch die Stadtherrschaft, innere Unruhen und Kriege = Destruction and Reconstruction of Towns: Destruction by the 71. Lord's Power, Internal Troubles and Wars = Destruction et reconstruction des villes: Destruction par le pouvoir seigneurial, les troubles internes et les guerres*. 2 (Hrsg. M. Körner). Bern [etc]: Paul Haupt, 2000. Pp. 179–188. [Објављено у српском преводу у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 343–349; прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 283–291].
- [80] Разговори на крају вијека: зидови далматинских градова изграђени су од српског сребра : [интервју], Дан (Подгорица), 2:391, 16. фебруар 2000, стр. 10–11.

- [81] Пљевља у урбанизацији Полимља и Горњег Подриња, Гласник Завичајног музеја (Пљевља), 2, 2001, стр. 21–26. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 141–146].
- [82] „Насеља у земљи Косача”. *Српска ѝроза данас: Косаче оснивачи Херцеговине: Ђоровићеви сусрећи ѝрозних ѝсаца у Билећи*, Научни скуи историчара у Гацку [приређивач Радослав Братић]. Билећа: Просвјета ; Гацко: Просвјета ; Београд: Фонд „Светозар и Владимир Ђоровић”, 2002. Стр. 363–377. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 147–159].
- [83] Ђирковић, Сима, Десанка Ковачевић-Којић, Ружа Ђук. *Сшаро српско рударство*. Београд: Вукова задужбина ; Нови Сад: Прометеј, 2002. – (Библиотека Историја). [аутор/коаутор поглавља VII–X, стр. 95–157].
- [84] „Борач – средиште земље Павловића”. *Земља Павловића: средњи вијек и ѝериод ѝурске владавине: зборник радова са научној скуи Рођаишца, 27–29. јуна 2002*. Бања Лука ; Српско Сарајево: АНУРС, 2003. Стр. 47–64. – (Научни скупови [АНУРС. Одјељење друштвених наука] ; 5:7) [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 161–177].
- [85] „Les métaux précieux de Serbie et de Bosnie: Estimation de la production (XIVe–XVe siècle)”. *Der Tiroler Bergbau und die Depression der europäischen Montanwirtschaft im 14. und 15. Jahrhundert: Akten der internationalen bergbaugeschichtlichen Tagung Steinhaus* (herausgegeben von Rudolf Tasser und Ekkehard Westermann). Innsbruck [etc]: Studien Verlag, 2004. Pp. 87–93. [Прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbe: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 73–85].
- [86] Les métaux précieux de Serbie et le marché européen (XIVe–XVe siècles), Зборник радова Византолошког института, 41, 2004, pp. 191–203. [Прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 87–103].
- [87] Писмо Бартоломеја Зопија и Франческа Ардовинија браћи Кабужић у Пезару 26. јула 1426. године, Мешовита грађа (Miscellanea), 22, 2004, стр. 111–116.
- [88] „Изглед Сребренице у дубровачким изворима: (1352–1460)”. *Сшоменица Милана Васића* (приредио Раде Михаљчић). Бања Лука: АНУРС, 2005. Стр. 79–98. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 203–218].
- [89] Трговци као претече католичких црквених организација на Балкану: (XIII–XV вијек), Истраживања (Нови Сад), 16, 2005, стр. 103–112. [Прештампано у: Д. Ковачевић-Којић. *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. Стр. 225–235; превод са француског рада објављеног у *Actes de la Conférence „Le Sud–Est européen, carrefour de civilisations“ (Siège de l'UNESCO, Paris, 9 et 10 février 1998)* (éd. Răzvan Theodorescu), 1999. Pp. 75–81 и прештампаног у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 123–131].
- [90] Les Catalans dans les affaires de la compagnie Caboga: (1426–1433), *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 26, 2005, pp. 759–766. – (Homontage a la professora Dra Carmen Batlle i Gallart) [Прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison

- serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 147–156; објављено у српском преводу у Историјском часопису, 56, 2008, стр. 39–48].
- [91] I libri contabili dei fratelli Caboga (Kabužić) (1426–1433) fonte importante per la storia dei rapporti economici fra la Serbia e Venezia (comprese le città marchigiane), Глас – САНУ. Одељење историјских наука, 404:13, 2006, стр. 107–118. [Прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 157–168].
- [92] „Poslovne knjige dubrovačkih trgovaca (XV vijek)”. *Med srednjo Evropo in Sredozemljem: Vojetov zbornik* (uredio Saso Jerse). Ljubljana: Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU : Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2006. Str. 451–461.
- [93] *Градски животи у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*. Београд: Историјски институт, 2007. – (Studia Historica Collecta [Историјски институт] ; 2).
- [94] Каталонци у пословима браће Кабужић (Caboga) 1426–1433, Историјски часопис, 56, 2008, стр. 39–48. [Објављено на француском у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 147–156, и у часопису *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia* (Barcelona), 2005, pp. 759–766].
- [95] *Poslovne knjige dubrovačkih trgovaca (XV. stoljeća)*, *Računovodstvo, revizija i financije* (Zagreb), 18:8, 2008, str. 155–159.
- [96] „La Serbie dans l'économie de Venise au XVème siècle“. *Balceni occidentali, Adriatico e Venezia fra XIII e XVIII secolo = Der westliche Balkan, der Adriaarum und Venedig (13.–18. Jahrhundert)* (a cura di von Gherardo Ortalli e Oliver Jens Schmitt). Venezia [etc]: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2009. Pp. 39–52. – (Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-historische Klasse. Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti. Schrifthen der Balkan-Kommission ; 50). [Прештампано у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 105–122].
- [97] „Pliko srebro iz Srednje Bosne u trgovačkim knjigama braće Kabužić (1426–1433)”. *Spomenica akademika Marka Šunjića: (1927–1998)*. Sarajevo: Filozofski fakultet, 2010. Str. 59–68.
- [98] *Средњовјековна Сребреница: XIV–XV вијек*. – Београд: САНУ, 2010. – (Посебна издања [САНУ. Одељење историјских наука] ; 668:29).
- [99] „Племени и обојени метали у радовима Богумила Храбака”. *Животи и дело академика Бојумила Храбака: међународни шемајски зборник* ([уредили и приредили Драги Маликовић, Марко Атлагић, Далибор Елезовић]). Косовска Митровица: Филозофски факултет Универзитета у Приштини, 2011. Стр. 235–241.
- [100] „Смедерево као привредни центар”. *Паг Српске десјошовине 1459. јодине: зборник радова са научној скуја одржаној 12–14. новембра 2009. јодине* (уредник Момчило Спремић). Београд: САНУ, 2011. Стр. 257–262. – (Научни скупови [САНУ. Одељење историјских наука] ; 134:32). [Објављено у француском преводу у: D. Kovačević-Kojić. *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. Pp. 231–237].
- [101] „Србија у економији Венеције (XV вијек)”. *Сјоменица академика Симе Ђирковића* (главни и одговорни уредник Срђан Рудић). Београд: Историјски институт, 2011. Стр. 15–27. – (Зборник радова [Историјски институт] ; 25).
- [102] *Српска енциклопедија*. Том I, књ. 2, *Београд – Буштрање*. Нови Сад: Матица српска ; Београд: САНУ: Завод за уџбенике, 2011. [Д. Ковачевић-Кojiћ је аутор/коаутор 2 одреднице].

- [103] „L'image de Belgrade dans les œuvres des contemporains (1403–1521)”. *Bild und Wahrnehmung der Stadt* (herausgegeben von Peter Johanek). Wien [etc]: Böhlau Verlag, 2012. Pp. 99–104. – (Städteforschung Veröffentlichungen des Instituts für vergleichende Städtegeschichte in Münster. Reihe A: Darstellungen ; 63).
- [104] Однос града и села у XV вијеку: примјери Новог Брда и Сребренице. Глас – САНУ. Одељење историјских наука, 420:16, 2012, стр. 139–146.
- [105] *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine XIVe–XVe siècles*. Belgrade: Maison serbe d'édition de livres scolaires : Institut des Études balkaniques, 2012. – (Édition Studia Serbica).
- [106] О саставу и обради племенитих метала из српских средњовјековних рудника, Зборник радова Византолошког института, 50/2, 2013, стр. 853–861.
- [107] [Реч на промоцији њене књиге *La Serbie et les pays serbes: L'économie urbaine: XIVe–XVe siècles* на Трибини Библиотеке САНУ, у Београду, 28. маја 2013], Трибина Библиотеке САНУ, 2, 2014, стр. 86–88.
- [108] On the composition and processing of precious metals from the Serbian medieval mines, *Balkanica*, 45, 2014, pp. 97–106.
- [109] *Кућа вошћана (Geto)* у Дубровнику према трговачким књигама браће Кабужић (1426–1433), *Историјски часопис*, 65, 2016, стр. 101–111.
- [110] Политички и економски односи средњовековне Србије и Венеције : [реч на промоцији књиге *Србија и Венеција: (VI–XVI век)* Момчила Спремића на Трибини Библиотеке САНУ, у Београду, 17. марта 2015], Трибина Библиотеке САНУ, 4, 2016, стр. 62–68.
- [111] Двојно књиговодство у Дубровнику и Бенко Котруљевић (нови погледи), Глас – САНУ. Одељење историјских наука, 428:18, 2018, стр. 19–35.
- [112] Serbian Silver at the Venetian Mint in the First Half of the Fifteenth Century, *Balkanica*, 50, 2019, pp. 57–71.
- [113] „Српско злато у Венецији 1429–1439.” *Свети средњовековних ушврђења, прагова и манасћира: омаж Марку Појовићу* (уредници Вујадин Иванишевић, Весна Бикић и Иван Бугарски). Београд: Археолошки институт: Омладинско позориште Дадов, 2021. Стр. 59–67. – (Посебна издања [Археолошки институт] ; 74).

ЛИТЕРАТУРА О ЖИВОТУ И ДЕЛУ ДЕСАНКЕ КОВАЧЕВИЋ-КОЈИЋ
(избор)

- [114] Ćirković, Sima M., Desanka Kovačević, *Trgovina u srednjovekovnoj Bosni*, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine. Djela XVIII, Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka 13, Sarajevo 1961, str. 216, *Jugoslavenski istorijski časopis*, 1:2, 1962, str. 96–103. [Prikaz].
- [115] pm [Petrinić, Mesuda]. „Kovačević Dr Desanka”. *Ko je ko u Jugoslaviji: jugoslavenski savremenici*. Beograd: Hronometar, 1970. Str. 502. – (Biblioteka Leksikoni).
- [116] „Desanka Kovačević-Kojić”. *Spomenica: 1951–1976: Naučno društvo i Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine* (pripremio i uredio Edhem Čamo). 2. dop. izd. Sarajevo: ANUBiH, 1976. Str. 193.
- [117] Бесаровић, Војка, Др Десанка Ковачевић-Кojiћ: *Градска насеља средњовековне босанске државе*, „Веселин Маслеша”, Библиотека Културно наслеђе, Сарајево 1978, 421 страна, Гласник Архива и Друштва архивских радника Босне и Херцеговине, 18/19, 1979, стр. 406–408. [Приказ].
- [118] Spremić, Momčilo, D. Kovačević-Kojić, *Gradska naselja srednjovekovne bosanske države* [Agglomérations urbaines de l'Etat medieval de Bosnie], „Veselin Masleša”, Sarajevo 1978, str. 424, *Jugoslavenski istorijski časopis*, 18:1/2, 1979, str. 122–123. [Prikaz].

- [119] Фејић, Ненад, Десанка Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовјековне Босне, „Веселин Маслеша”*, Сарајево 1978, 421 + (7), 8, Историјски часопис, 25/26, 1979, стр. 325–330. [Приказ].
- [120] Динић-Кнежевић, Душанка, Десанка Ковачевић-Којић: *Градска насеља средњовјековне Босанске државе*, Сарајево, 1978, Зборник за историју, 19, 1979, стр. 207–209. [Приказ].
- [121] Džaja, Srećko M., Desanka Kovačević-Kojić, *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države*, Sarajevo, Veselin Masleša 1978, Münchner Zeitschrift für Balkankunde, 2, 1979, S. 231–241. [Prikaz].
- [122] Кораћ, Душан, Д. Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовјековне босанске државе*, Сарајево 1978, 421, Историјски гласник, 1/2, 1980, стр. 157–160. [Приказ].
- [123] Nilević, Boris, О рађању новог друштва и цивилизације у дјелу проф. Десанке Ковачевић-Којић, *Градска насеља средњовјековне босанске државе*, IP „Veselin Masleša”, Sarajevo, 1978, (стр. 421), Prilozi Instituta za istoriju (Sarajevo), 16:17, 1980, стр. 311–313. [Prikaz].
- [124] „Ковачевић-Којић Десанка”. *Ко је ко у Србији ‘96.: биографски лексикон: интелектуална, уметничка, политичка, финансијска, војна, спортска елита Србије*. Београд: Bibliofon-Who’s Who, 1996. Стр. 250.
- [125] „Ковачевић-Којић Десанка”. *Енциклопедија српске историографије* (приредили Сима Ђирковић, Раде Михаљчић). Београд: Knowledge, 1997. Стр. 441.
- [126] Kurtović, Esad, Desanka Kovačević-Kojić, *Trgovačke knjige braće Kabužić (Caboga) 1426–1433*. Београд: Српска академија наука и уметности, Spomenik 137, Odeljenje istorijskih nauka 11, 1999, Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, 40, 2002, стр. 270–271. [Prikaz].
- [127] Kurtović, Esad, Desanka Kovačević-Kojić, *Trgovačke knjige braće Kabužić (Caboga) 1426–1433* [The Accounting Records of the Kabužić (Caboga) Brothers, 1426–1433]. Београд: Српска академија наука и уметности, 1999. Pages 366, Dubrovnik Annals, 7, 2003, стр. 125–126. [Prikaz].
- [128] Фостикова, Александра, Сима Ђирковић, Десанка Ковачевић-Којић, Ружа Ђук: *Сџаро српско рударсџво*, Београд, Нови Сад, 2002, Гласник – Историјски архив Ваљево (1994), 37, 2003, стр. 167–169. [Приказ].
- [129] Благојевић, Милош, Сима Ђирковић, Десанка Ковачевић-Којић, Ружа Ђук: *Сџаро српско рударсџво*, Изд. Вукова задужбина и Прометеј, Београд – Нови Сад, 2002, 262 + 16. стр. илустрација, Настава и историја, 1:1, 2003, стр. 159–162. [Приказ].
- [130] В[еселиновић], А[ндрија], „Ковачевић-Којић, Десанка”. *Енциклопедија српског народа* (главни и одговорни уредник Радош Љушић). Београд: Завод за уџбенике, 2008. Стр. 514.
- [131] Jalimam, Salih, Desanka Kovačević-Kojić. *Gradski život u Srbiji i Bosni (XIV.–XV. vijek)*, Društvena istraživanja (Zenica), 4:4, 2009, стр. 133–134. [Prikaz].
- [132] Kapidžija, Elmedina, Desanka Kovačević-Kojić, *Srednjovjekovna Srebrenica: XIV–XV vijek*. Београд: SANU, Posebna izdanja knj. DCLXVIII, Odjeljenje istorijskih nauka knj. 29, 2010, 312, ćir., Prilozi – Institut za istoriju u Sarajevu, 40, 2011, стр. 367–371. [Prikaz].
- [133] Драгичевић, Павле, Десанка Ковачевић-Којић, *Средњовјековна Сребреница XIV–XV вијек*, САНУ, Посебна издања, књ. DCLXVIII, Одељење историјских наука, књ. 29, Београд 2010, стр. 312, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, 77, 2011, стр. 268–270.
- [134] „Ковачевић-Којић Десанка”. *Spomenica 60 godina ANUBiH: 1951–2011*. Sarajevo: ANUBiH, 2011. Стр. 206–207.

- [135] Dautović, Dženan, Десанка Ковачевић-Којић, *Средњовјековна Сребреница XIV–XV вијек*, Српска академија наука и уметности, Посебна издања, Књ. DCLXXXVIII, Одељење историјских наука, Књ. 29, Београд, 2010, 312 стр., *Radovi (Filozofski fakultet u Sarajevu. Historija, historija umjetnosti, arheologija)*, 2, 2012, str. 431–435. [Prikaz].
- [136] Semić, Narcisa, Десанка Ковачевић-Којић, *Градски живот у Србији и Босни (XIV–XV вијек)*, Историјски институт, *Studia Historica Collecta*, Београд, 2007, 494 стр., *Radovi (Filozofski fakultet u Sarajevu. Historija, historija umjetnosti, arheologija)*, 2, 2012, str. 429–431. [Prikaz].
- [137] Крунић, Бојан Ђ., *Сребреница – привредно, друштвено и културно средиште средњовјековног Подриња: Десанка Ковачевић-Којић, Средњовјековна Сребреница 14–15 вијек*, *Радови Филозофског факултета (Пале)*, 14:2, 2012, стр. 517–520. [Приказ].
- [138] „Ковачевић-Којић, Десанка”. *Српски Who is Who*. Београд: Завод за уџбенике, 2013. Стр. 368.
- [139] Максимовић, Љубомир, [Реч на промоцији књиге Десанке Ковачевић-Којић *La Serbie et les pays serbes: l'économie urbaine: XIVe-XVe siècles* на Трибини Библиотеке САНУ, у Београду, 28. маја 2013], *Трибина Библиотеке САНУ*, 2, 2014, стр. 80–84.
- [140] Спремић, Момчило, [Реч на промоцији књиге Десанке Ковачевић-Којић *La Serbie et les pays serbes: l'économie urbaine: XIVe-XVe siècles* на Трибини Библиотеке САНУ, у Београду, 28. маја 2013], *Трибина Библиотеке САНУ*, 2, 2014, стр. 84–86.
- [141] *Зборник радова у часті академику Десанки Ковачевић Којић* (уредник Ђуро Тошић). Бања Лука: АНУРС, 2015. – (Зборник радова [АНУРС. Одељење друштвених наука] ; 10:38). [Из садржаја: Тошић, Ђуро, „Живот и дјело академика Десанке Ковачевић Којић”, стр. 19–34; Мереник, Славица, „Библиографија академика Десанке Ковачевић Којић”, стр. 35–64].
- [142] Мереник, Славица. *Библиографија радова академика Десанке Ковачевић-Којић*. Београд: САНУ, 2014. – (Библиографије [САНУ. Одељење историјских наука] ; 14:6). [Библиографија је, без пратећих регистара и биографије, прештампана у: *Зборник радова у часті академику Десанки Ковачевић Којић* (уредник Ђуро Тошић). Бања Лука: АНУРС, 2015. Стр. 35–64].
- [143] Крунић, Бојан Ђ., „Градска насеља у средњовековној Србији и Босни у научном опусу академика Десанке Ковачевић Којић”. *Писци српске историје: зборник радова* (уредник Драга Мاستиловић). Гацко: СПКД „Просвјета”, Општински одбор, 2017. Стр. 158–171.
- [144] Jalilam, Salih. „Prva bosanska doktorica srednjevjekovne historije – Akademik Desanka Kovačević-Kojić”. *Научна/Znanstvena konferencija Bosanskohercegovačke naučnice/znanstvenice i njihov istraživački rad, Mostar, 13–14. april/travanj 2018. godine: zbornik radova. Knj. 1*. Mostar: Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke/znanosti, 2019. Str. 205–218.

DESANKA KOVAČEVIĆ-KOJIĆ (1925)

Desanka Kovačević-Kojić was born in 1925 in Sarajevo. She finished primary and secondary school in Sarajevo, and the academic studies of history at the Faculty of Philosophy in Belgrade, where she defended her doctoral dissertation in 1956. At the Faculty of Philosophy in Sarajevo she climbed all the academic ranks and was elected Full Professor for the subject of Medieval History of the Yugoslav Peoples. Furthermore, she occasionally lectured on Auxiliary Historical Sciences. She lives and works in Belgrade. During the 1957–1958 academic year, she specialized in Paris under the mentorship of Professor Fernand Braudel at the École Pratique des Hautes Études. She conducted research at the archives of Dubrovnik, Zadar, and Venice, as well as at the libraries of several Italian towns. Since 1979 she has been a member and associate of the International Commission for the History of Towns (Commission Internationale pour l'Histoire des Villes).

Her studies on the growth of trade brought to light the processes of economic development of Serbian lands, as well as uncovered the conditions for the creation of a market in particular territories. With the aid of merchants from Dubrovnik acting as intermediaries, trade links were established with Italian towns, notably Venice.

The development of trading operations in a particular territory was treated separately with regard to medieval Bosnia in *Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni (Trade in Medieval Bosnia)*.

The launch of the mining production started in Serbia in the 13th and in Bosnia in the 14th century, where it continued uninterruptedly, reaching its peak growth in the first half of the 15th century. There were around thirty mines identified in Serbia that contained precious metals – silver, Glama silver (i.e. silver containing a certain quantity of gold) and gold (Novo Brdo), and a number of silver mines in Bosnia. This is indicated in individual studies of D. Kovačević-Kojić on the mining regions *Staro srpsko rudarstvo (Ancient Serbian Mining)*, in co-authorship with S. Ćirković and R. Ćuk) and on particular mines, as well as in the extensive monograph entitled *Srednjovjekovna Srebrenica, XIV–XV vijek (Medieval Srebrenica, 14th–15th Centuries)*.

Far exceeding the earlier assessments, it was established that the volume of mining production amounted to approximately thirty tons of precious metals per annum. This is corroborated by ample data from the Dubrovnik Archives, particularly from *Trgovačke knjige braće Kabužić (The Account Books of the Kabužić Brothers)*. What is also confirmed are earlier claims regarding the exceptionally significant role that Serbian silver and gold and Bosnian silver had played in the economy of Western Europe, precisely at the time of its monetary crisis brought on by the depletion of mines.

She studied and published *Trgovačke knjige braće Kabužić (Caboga): 1426–1433 (The Account Books of the Caboga (Kabužić) Brothers: 1426–1433)*, kept at the Historical Archives of Dubrovnik, which are not only the oldest, but also the last extant account books in which the system of double-entry bookkeeping had been applied across the

entire South Slavic area. Apart from the export of wax (thirteen wagons), the Kabužić brothers traded principally in precious metals (silver and gold), especially in great quantities. In the period from 1426 to 1433 they exported silver whose value amounted to a hundred thousand ducats, as well as 141 kilos of gold extracted from Glama silver (565 kg).

Her study of the development of trade, mining, and urban settlements provided the basis for the overview of the general development of the economy of medieval Bosnia in a voluminous paper entitled *Privredni razvoj srednjovjekovne bosanske države* (*The Economic Development of the Medieval Bosnian State*). Moreover, she dealt with the economy of the Serbian state in the era of the Despotate in separate chapters *Istorija srpskog naroda II – Privredni uspon* (*A History of the Serbian People II – Economic Expansion*) and *Srbija, majdan srebra i zlata* (*Serbia – a Silver and Gold Mine*). The intermediary role that Dubrovnik had played in trade was suggested to have been highly significant for its economic, social and cultural expansion.

The growth of trade and mining was followed by the process of rapid urbanization. This subject matter was exhaustively treated in the voluminous book by D. Kovačević-Kojić entitled *Gradska naselja srednjovjekovne bosanske države* (*The Urban Settlements of the Medieval Bosnian State*). Her further investigations dealt with the history of individual settlements. The most populated ones, built in connection with the mining production, gradually became the trading hubs as well (Srebrenica, Fojnica), while there were also new trade centres built in the vicinity of the mines (Priština in the vicinity of Novo Brdo; Zvornik in the vicinity of Srebrenica).

Some of these studies, around thirty in number, were collected in the volume *Gradski život u Srbiji i Bosni (XIV–XV vijek)* (*The Urban Life in Serbia and Bosnia (14th–15th Centuries)*), while a number of studies can be found in the volume *La Serbie et les pays serbes: l'économie urbaine, XIVe–XVe siècles* (*Serbia and Serbian lands: Urban Economy, 14th–15th Centuries*). These two volumes deal with the process of rapid urbanization, especially in Serbia during the first half of the 15th century. Some of the numerous topics presented therein are the development and organization of settlements in Dubrovnik, the building of Catholic churches, the rising number of artisans, followed by the social structure, the exterior view of the settlements, circumstances in culture, health care and other areas. Cultural and other kinds of impact of the European countries, in particular Italy, on Serbia and Bosnia, which emerged after trade links had been established, were also taken into consideration.

On the whole, the findings of these research studies suggest that Serbian and Bosnian urban settlements gradually incorporated many features of the European towns of that era, while at the same time developing their own physiognomy. This period saw a new form of life and work beginning to take shape there, the harbinger of a new era, a novel culture, in many respects different from the feudal one.

As a great scientific opus, based on reliable archival data and extensive scientific investigations, it takes pride of place in Serbian and European historiographies. Desanka Kovačević-Kojić was elected a member of the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina (1979), of the Academy of Sciences and Arts of the Republic of Srpska (1996), as well as of the Serbian Academy of Sciences and Arts (1994).